

Viipurin Suomalaisen
Kirjallisuusseuran
toimitteita
13

HELSINKI 2001

ISSN 1236-4304

Lappeenrannan Kirjapaino Oy 2001

Jaakko Paavolainen

ERKKI PAAVOLAINEN 1890 – 1960

Paavolaisten sukua on voitu seurata Kivennavan kirkonkirjoista 1700-luvun alkuun saakka. 1600-luvulle ajoittuvista esi-isistä on nyttemmin olemassa myös eräitä todennäköisyyksiä. Lähes kaikki nykyisin Paavolais-nimellä tunnetut henkilöt polveutuvat v.1753 kuolleesta Pietari Tuomaanpoika Paavolaisesta, joka asui Kaukolempiälän kylässä Suulajärven rannalla pitäjän läntisellä laidalla. Hän asui tällöin perheineen loisena Tuomas Mutan talossa. Kuollessaan Pietari Tuomaanpoika oli – kirkonkirjan mukaan – 86-vuotias, eikä hänen syntymämerkintäänsä ole löydetävissä Kivennavalta. Hänen poikansa Matti (1732 – 1782) muutti Vuottaalle 1760-luvun alussa tullen talolliseksi. – Erkki Paavolainen oli Pietari Tuomaanpojasta lukien seitsemättä sukupolvea.

Suvun kehittyminen lahjoitusmaa-ajan ahtaista oloista Kivennavalla tunnetuksi vaikuttajaryhmäksi on oma pitkä tarinansa, joka kuitenkin monessa kohden yhdentyy Karjalan Kannaksen laajempiin historiallisiin kuvioihin. Sivuutamme ne tässä. On kuitenkin välttämättä todettava, että esillä olevan elämäntarinan alkuperusteet määräytyivät hyvin huomattavalla tavalla Pietari Tuomaanpojasta viidettä polvea olleen Antti Johanneksenp. Paavolaisen (1814 – 1867) aikaansaannoksista ja vaiheista, joihin mm. kuului siirtyminen Vuottaalta Tirttulan kylään Viipurin – Pietarin valtatieen tuntumaan sekä avioituminen 1834 Maria Heikintytär Kuortin (1815 – 1892) kanssa. Tämän Antin – Erkin isoisän – merkillisin aikaansaannos oli hänen perheensä, johon syntyi 11 poikalasta seitsemän jäädessä eloon. Pitäjän maisemiin siunaantui Antin ja Marian toimesta näin useita tomissaan kunnostautuvia ja ulkoisestikin kohtuulliset mitat täyttäviä miehenalkuja. Kaikilla heillä tuli myös olemaan jälkeläisiä, jos kohta pitkää ikää ei monellekaan heistä ollut suotu.

Veljesten elämä ajoittui parhaasta päästä 1800-luvun loppuvuosikymmenille, jolloin elämä koko maassa ja Kannaksellakin – joka 1812 oli jälleen liitetty Suomeen – meni voimallisesti eteenpäin. Kun kauppaliikkeiden perustaminen maaseudulle tuli 1859 mahdolliseksi, merkitsi se nousuväylää veljeksillekin sen lisäksi, että kasvava rahtiliikenne – mm. Tampereelta Pietariin suuntautuva – loi edellytykset majatalojen pitoon. Oli selvästi kyse nousukonjunktuurista nykytermein ilmaistuna, vaikka esim. lahjoitusmaajärjestelmää ei vielä ollut purettu. Antin esikoispojan Heikin (1836 – 1894) Joutselkään vuonna 1864 rakentama talo esim. oli mittasuhteiltaan valtava: 43 x 63,5 m ja maitakin hänellä oli 260 ha, mitä niissä oloissa oli pidettävä paljon. Joka tapauksessa kauppa ja kestiekivari oli Heikin vaurauden perusta.

Mutta veljeksiä riitti muihinkin kyliin kuin Joutselän avarille ylänneille. Heistä Johannes (1839 – 1905) ja Matti (1844 – 1915) jäivät läheiseen Tirttulaan maatalouden pariin, Tuomas (1841 – 1908) ja Adam (1855 – 1897) tulivat kauppiaiksi Raivolaa, Antti (1853 – 1930) kauppiaaksi Terijoelle ja Pietari (1846 – 1902) eli Erkki Paavolaisen isä niinikään kauppiaaksi ja majatalonpitäjäksi kirkonkylään. Ja he menestyivät. Nimenomaan Adam-veljen liike Raivolassa (per. 1875) kohosi koko eteläisen Kannaksen suurimmaksi kauppaliikkeeksi, joka harjoitti tukkukauppaakin. Hänen talossaan toimi myös Raivolan ensimmäinen kansakoulu.

Veljeksistä nuorin: Pietari avioitui 10.12.1865 kauppias Pietari Käävän tyttären Marian (21.2.1847 – 5.12.1906) kanssa. Appensa kautta vävy Pietari sai haltuunsa kirkonkylän tienristissä olevan kaupan ja pian vaurastui. Hän harjoitti kaupan ohella myös maanviljelystä ja piti yllä omaa leipomoa ja majataloa. Käräjätkin pidettiin tässä talossa, joka kävi läpi alituisia laajennuksia ja korjauksia. Kerrotaan, että n. 30 henkeä söi tavallisesti talon pöydässä. Mutta suuri oli jo omakin perhe, sillä lapsia syntyi alinomaa. Suuren sisarusarjan kaikkein nuorin oli Erkki, järjestyksessä peräti 15. lapsi.

Maakauppias Pietari oli monella tavoin kirkonkylän keskeisiä henkilöitä. Veljensä Tuomaan jälkeen hän oli kirkonisäntänä 13 vuotta ja monia vuosia myös kunnallislautakunnan esimiehenä. "Kirkon Pekko" oli hänen nimensä pitäjällä.

Erkki-poika joutui kasvamaan varsinkin ensi vuosikymmenensä vilkkaan ja tapahtumia täynnä olevan elämän keskellä. Luonnollisesti lapsuuskodin sukulaispiiri oli häntä lähellä. Sisarusparvesta näet seitsemän kasvoi täysikäiseksi ja avioitui. Heistä vanhin oli Pietari eli Pekka (1868 – 1930), joka vihittiin 1894 viipurilaisen Alice Laura Helena Oskarint. Löfgrenin (1869 – 1953) kanssa. Erkki oli tällöin 4-vuotias. Seuraava ikäjärjestyksessä oli Mikko (1870 – 1940), kauppias ja myöh. suntiona toiminut. Hän avioitui 1896 Anna Maria Mikont. Pimiän (1878 – 1949) kanssa. Täysikäisiä jälkeläisiä syntyi kolme. Vanhinta sisarta nimitettiin aina Katriksi, vaikka hän papinkirjassa oli Karin tai Kaarina (1872 – 1954). Hän avioitui 1897 kanttori Oskar Kaakonkalvon (v:een -07 Kruskopf; 1866 – 1923) kanssa. Perhe jäi lapsettomaksi, mutta nuoren EP:n vaiheissa Ossi-sedällä oli oma osuutensa. – Sisarista seuraava oli Anna – aina Annikiksi kutsuttu (1879 – 1957), joka otti puolisoakseen Jooseppi Joosepin. Arran (ent. Kuuliala; 1869 – 1942), sittemmin Viipurin maaseurakunnan pastorin. Heillä oli viisi lasta. – Seuraava sisarusarjassa oli Johannes (1881 – 1946), jonka puoliso oli Vesta Ingegerd Peterzéns (1882 – 1942), kuvaamataiteiden harrastaja ja kolmen lapsen äiti. – Tytöistä nuorin oli Maria ("Mari") (1886 – 1984), joka perusti perheen 10.8.1911 Johannes (Juho) Aleksanteri ("Sasu") Pimiän (1875 – 1953) kanssa synnyttäen neljä lasta.

Tämä kivennapalainen sisarusarja hajaantui vuosien myötä eri tahoille, mutta piti myös yhteyttä vilkkaan sukuloimisen kautta. Vain veljet Pekka ja Mikko viettivät lähes koko elämänsä kotipitäjässä. Johannes ajautui 20-luvun lopulla kauas Sisä-Suomeen (Neituriin) ja EP itse Viipurin kautta Kanneljärvelle eli vain naapuripitäjään. Sisarten olopaikat tulivat olemaan Helsinki, Viipuri ja Terijoki.

Maakauppias Pietarin suurperhe oli jo pitkällä EP:n vasta syntyessä. Vanhemmat sisarukset tuskin jaksoivat edes tiedostaa vielä yhden ilmestyvän joukkoon. Itse asiassa vain Mari-sisaresta muodostui jonkinlainen ikätoveri. Kaikki muut olivat menossa tai tulossa johonkin elämäntiensä alkumutkissa. Leimallista oli, että kaikki em. sisarukset saatettiin aikanaan oppikouluun – yleensä Viipuriin – ja että heistä neljä (Pekka, Annikki, Mari ja Erkki) tuli ylioppilaiksi. Heistä kolme jatkoi siitä ylikin.

Koulutiensä osalta Erkki kuitenkin oli poikkeus. Hän aloitti oppikoulun Kuopion Klassillisessa lyseossa (1900), koska lanko Oskar oli saanut kanttorin viran siellä ja otti pojan hoiviinsa. Vuonna 1904 kanttori Kruskopf kuitenkin sai viran Helsingin Vanhassa

kirkossa ja niinpä Erkkikin muutti majaa ja jatkoi koulua Helsingin Normaalilyseossa syksystä 1904 tullen ylioppilaaksi 1909.

EP koki näin herkimmän nuoruutensa kansakunnan mitä syvällisimpien tapahtumien keskellä, osaksi kaukana kotiseudulta. Rajuja muutoksia sattui myös perheoloissa. Isän kuolema 1902 ja äidin 1906 tekivät hänet orvoksi. Myös perheen varallisuus oli hajautumassa perinnönjaon kautta ja muutkin olosuhteet seutukunnalla muuttumassa. Vaikka sisaruksista oli apua, nuori mies oli jäämässä oman itsensä varaan. Koulunkäyntikään ei ollut sujunut kuin keskinkertaisesti. Kuopiossa venäjänkielisten katukilpien tärveleminen oli tuntunut kiinnostavammalta, Helsingissä tempasivat ajan tapahtumat mukaansa jo v:n 1904 syksyllä, jolloin Eugen Schauman oli koulupoikien sankari. Sitten tulivat mielenosoitukset, kuten esim. 24.1.05 Pietarin "verisunnuntain" aiheuttama, ja lopulta suurlakon aikana ylioppilaiden "valkokaarti", jonka lähettipojaksi EP:kin kelpasi. Öinen päivystysvuoro (klo 12–04) Vanhan ylioppilastalon portailla edellytti mm tunnussanan kysymistä taloon pyrkivältä. Nuori koululainen oli mukana myös siinä usein kuvatussa kohtauksessa 31.10.05, jolloin väkijoukko vaati kenraalikuvernöörin asunnolla suomettarelaisen senaatin eroa ja jolloin kasakpartio aiheutti kovan pakokauhun. Hän itse kertoo: "Tässä tilanteessa meidän uskonnonopettajamme Matti Pesonen, tunnettu herännäinen, nosti sateenvarjonsa ilmaan ja mahtavalla äänellä huusi: "Älkää peljätkö. Perustuslailliset on Jumalankansa.." Tämän hetken jälkeen hän oli neuvonantajamme niin kilvoittelussa hengellisten kuin valtiollistenkin asiain parissa."

Toisaalta piti kunnostautua myös urheilussa, mm kiekonheitossa, ja saada nimensä koulun kunniakilpeen. Tämä kaikki oli tietenkin peräisin kotipitäjän tanhuvilta, jotka kesäisin vetivät puoleensa myös nuorisoseuroineen. Yhteiskuntaan suuntautuva ihminen näyttäytyy EP:n henkilökuvassa jo varhain.

Opiskelu Helsingin yliopistossa osuu EP osalta melko tarkoin ns. toiseen sortokauteen, sen vaikeaselkoisiin, enteileviin vuosiin. Kauppiaan poikana EP oli valinnut kansantalouden kandidaatintutkintonsa pääaineeksi. Sen lisäksi hän opiskeli historiaa ja suomen kieltä. Pääopettajanaan hän kohtasi J. H. Vennolan, kansantaloustieteen professorin ja monitoimisen vaikuttajan, joka 20-luvulla muodosti kaksikin hallitusta. Fil.kand. tutkinnon EP suoritti 14.12.1915. (Fil.maist. 8.12.1916) Sen päätteeksi hän lisäksi suoritti kauppakoulunopettajan tutkinnon (1916). Osakunta vei paljon hänen ajastaan, sillä EP oli selvästi aktiivinen jäsen ainakin jo vuodesta 1912 lähtien. Hänelle uskotaan monia tehtäviä, etenkin juhlien, kansanvalistuksen ja kotiseutuharrastuksen aloilta. Varsinkin lukuvuotena 1913–14 EP:n osallisuus osakunnan toimintoihin on hyvin vilkas. Siinä ohessa hän luki sosialismia käsittelevää kirjallisuutta ja osallistui kotiseudun nuorisoseuratyöhön. Mutta myös suoranaiset ajan historialliset tapahtumat koskettivat häntä läheisesti. Ns. toinen sortokausi, joka kutoi verkkoihinsa koko maata, oli erityisen uhkaava eritoten Karjalan kannaksen osalta. Vaikka v.1909 viritetystä hankkeesta palauttaa koko Viipurin lääni Venäjään takaisin luovuttiinkin, tuli v. 1911 esiin aie liittää Kivennavan ja Uudenkirkon pitäjät tsaarikuntaan, ja vuoden lopulla hyväksyttiin Venäjän duumassa ns. yhdenvertaisuuslaki, joka mm. sisälsi äänioikeuden venäläisille Suomen vaaleissa. Nämä uhkat merkitsivät kannaksella kansallisen taistelumielen heräämistä, ja on nähtävissä, että ne ovat EP:n osalta koko hänen tulevaisuutensa kylvökausi. Tähän tuli lisäksi Pekka-veljen eroaminen Äyräpään kihlakunnan henkikirjoittajan toimesta 1912 vastalauseena venäläisten äänioikeudelle Suomen vaaleissa. Rajaseudulla, jossa huvila-asutus oli huipussaan, asialla oli merkitystä ja Pekka Paavolaisen ero herätti laajaa huomiota, – todennäköisesti myös kuvernöörin suunnalla, koska koko asia näyttää joutuneen "veran alle". Pekka-veljen ero nosti hänet valtiopäivämieheksi v:n 1913 vaaleissa nuorsuomalaisen riveihin.

Terijoen laulujuhlien juhannuksena 1910 jälkeen, jotka olivat myös Viipurilaisen osakunnan kesäjuhlat – EP neljäs vasemmalta. Yhdeksäs oikealta: Juhlien suuri "henki", runoilija Mikko Uotinen (lierihatussa) – EP ja hänen sisarensa Mari olivat olleet juhlatoimikunnassa. – Juhlilla puhui Uotisen ohella myös P. E. Svinhufvud. Muistettakoon, että Kivennavan ja Uudenkirkon erottamisuhka oli juuri takanapäin. Tässä ollaan EP:n poliittisten katsomusten kehittymisen alkumetreillä.

Ilmeisesti jo opintojen myötä EP ajautui rajaseudun yhteiskunnallisiin kysymyksiin. Viipurilaisen osakunnan julkaisu "Kaukomieli" sisälsi 1912 hänen artikkelinsa "Maiden siirtyminen muukalaisille Karjalan kannaksella". Kivennavan kotiseutupäivillä (1915) hän luennoi Lintulan luostarin lunastamisesta. Mutta Helsingissä ja osakunnassa ovat esillä muutkin aiheet, kuten luokkavastakohdat ja niiden poistaminen ja rauhan kysymys tai köyhälistökulttuuri. – EP toimi jonkin aikaa myös Ylioppilaskunnan hallituksessa ja oli mukana ylioppilaslehden varhaisvaiheissa. Maaliskuun lopulla v. 1916 hänet valittiin Viipurilaisen osakunnan v.t. kuraattoriksi, toimen haltijan Väinö Puhakan erotessa – toistaiseksi tuntemattomasta syystä.

Poliittisesti EP oli nuorsuomalainen. Salakihlattu morsiankin hänellä oli loppuvuodesta 1914: viipurilaisneito Elsa Pauliina Joensuu, saksan ja englannin kielen maisteriksi valmistuva tummatukkainen kaunotar, jonka EP oli kertoman mukaan "löytänyt" serkkunsa kauppias Pekka Paavolaisen luona Raivolassa. Nuoret olivat kuitenkin tutustuneet toisiinsa jo osakunnassa viimeistään v. 1913.

VIIPURISSA

Viipurissa ilmestyneen nuorsuomalaisen "Karjalan" päätoimittajana 1904–1907 oli ollut Kaarlo Kytömaa. Häntä seurasi 1907–1915 Anto Söderman, joka 31.12.1915 kuoli

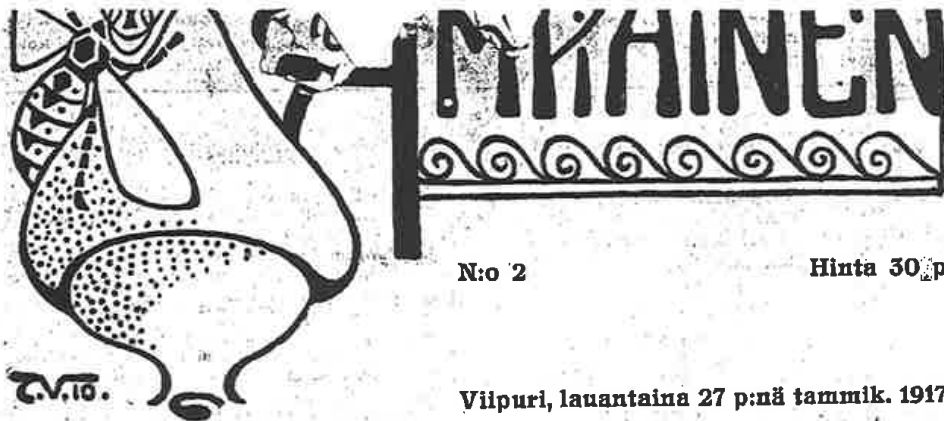
aivohalvaukseen. Lehti oli viranomaisten silmissä hyvinkin leimautunut Suomen itsenäisyyttä ja jääkäri liikettä tukevan päätoimittajan takia. Seuraajaa oli vaikea saada. Ensin johtokunta tarjosi paikkaa maisteri Y.O.Ruuthille, joka kuitenkin juuri silloin pidätettiin ja joutui Spalernajaan. Sen jälkeen tehtävää tarjottiin useille, kuten toht. Aukusti Simeliukselle, toht. K.R. Brotherukselle ym, mutta ketään ei saatu lupautumaan. Johtokunnan oli luovuttava tunnettujen nimien etsinnästä. Käännyttiin Mikko Puhakan välityksellä EP:n puoleen, joka nuoruuden innolla tarttuikin tarjoukseen tullen lehden vastaavaksi toimittajaksi v:n 1917 alusta. Se oli samalla miehen elämäntyön alku syvällisemmässäkin merkityksessä, sillä oltiin ajautumassa kohti historian suuria käännteitä paitsi koko maan, myös kaakkoisen rajaseudun historiassa. Ajattelun aiheita, ongelmia ja toiminnallisia aloitteita ryöppysi vastaan. Seuraavien vuosikymmenten toimintasektorit tulivat tuota pikaa EP:n elämään hänen Viipuriin tulonsa myötä.

Uusi koti sai nyt myös alkunsa. Pastori Aapo Santavuori vihki 17.6.1917 avioliittoon EP:n ja Elsa Pauliina Joensuun morsiamen kodissa sukulaisjoukon läsnäollessa. Nuoren parin osoite tuli olemaan Karjalankatu no 12 (myöh. Äyräpääkatu 12) Repolan kaupunginosassa. Talo ja sen tontti (Repola no 100) oli Salomon ja Pauliina Joensuun omistuksessa. Näin EP:n kohtalot liittyivät viipurilaiseen talonomistajaperheeseen, jossa isä: Salomon Joensuu (2.10.1851 – 3.2.1931) oli kotoisin Satakunnan Pomarkusta, äiti: Pauliina Laurila (21.11.1851 – 25.4.1931) Jaakkimasta. Elsan lisäksi heillä oli poika Väinö Mikael (13.8.1894 – 16.8.1973), joka juuri 1917 tuli filosofian kandidaatiksi.

EP:n ensimmäinen tulo lehtimiestöimeen sattui vaikuttavimpaan mahdolliseen hetkeen maan kohtaloissa.. Jo maaliskuussa 1917 puhkesi Venäjällä vallankumous ja lehden uutissivut ammottivat valkoisina sensuurin yrittäessä saada tehtyä tekemättömäksi. Jo 18.3. Karjala kirjoitti uskovansa, että Venäjän kansa antaisi Suomen kansalle vaadittavat takeet "valtiollisen itsenäisyyden" säilyttämiseksi, jolloin vasta muodostuisi maiden välillä "uusi liitto", vapauden ja ystävyyden, ei sorron ja vihan. Näin EP epäilemättä mielsi lehensä myöhemmin huomattavan varhaiseksi maan itsenäisyyden puoltajaksi.

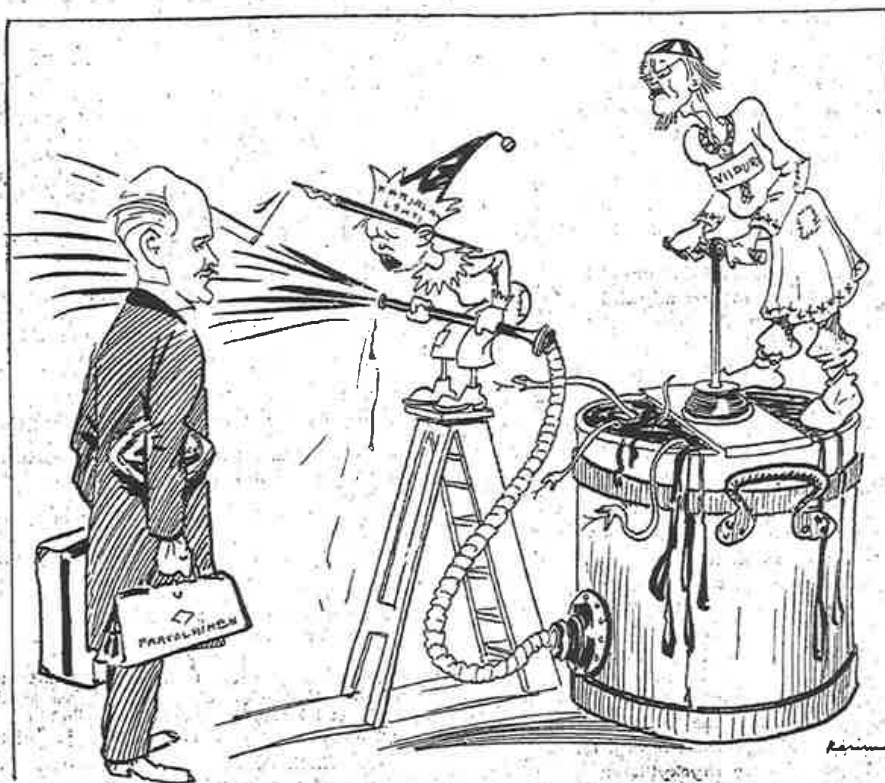
Yhteiskuntatilanteen kärjistyminen vuoden mittaan sensijaan aiheutti päätoimittajalle paljon ongelmia, sillä EP:kin kuului niihin, jotka vielä kesällä 1917 uskoivat – tai tahtoivat uskoa – yhteiseen rintamaan kansallisessa päämäärässä sosialistien kanssa. Tässä suhteessa asiat kulkivat toisin. EP oli omasta puolestaan saanut kokea sen jo kesällä, jolloin senaattori Renvallin yritys perustaa Viipuriin itsenäisyysyhdistys (25.7.) johti siihen, että vain porvarilliset kirjoittautuivat jäseniksi. Kuitenkin työväkeä oli saapunut tilaisuuteen sankoin joukoin. Marraskuun lakon 1917 aikana Viipurissa perustettiin Karjalan Kansalaisliitto, eräänlainen kaikkien porvarillisten puolueiden yhteistyöjärjestö, jonka synnyssä EP:kin oli keskeisesti mukana, ainakin hän kuului sen puhemiehistöön yhdessä arkkitehti Lauri Ikosen ja lehtori. H. Hultinin kanssa. Liitto sai nopeasti kannatusta Etelä-Karjalan maaseudulla.

Karjalan Kansalaisliitto on yleensä jäänyt varsinaisen suojeluskuntaliikkeen varjoon itsenäistymisajan kirjallisuudessa. Se kuitenkin järjestäytyi moniin kuntiin kannaksella, ja siinä voitaneen nähdä samanlaista alueellista separatismia kuin aikoinaan oli Matti Läheniemen Voimaliitossa. Kansalaisliittokin oli kansallisesti hyvin latautunut, mikä heijastui myöhemmin esim. sen aktiivisessa suhteessa heimokysymyksiin, mutta se oli myös erityisen tietoinen ns. punaisesta vaarasta. Ja v:n 1917 lopulla olikin edessä selvä kansalaissotatilanne. Leninin vallankumous Venäjällä oli valtavasti muuttanut kuvioita Suomessa, ja eritoten Viipurissa, jonka työväenjärjestöt kuuluivat maan kehittyneimpiin, vaikkakaan eivät ehkä vallankumouksellisimpiin. Ilmapiiriin Viipurissa ja Kaakkois-Suomessa yleensä vaikutti venäläisvastaisuus. (Tätä piirrettä persinifioi erityisesti

Viipuri, lauantaina 27 p:nä tammik. 1917.

„Viipurin“ viimeinen sotaretki.

Katso runoa seuraavalla sivulla.

„Viipurin“ viimeinen sotaretki eli valitusvirsi tämän maailman pahuudesta.

On mahti suuri pahuuden,
tiet' laviaa se kulkee
ja ylipiänä kukkoillen
myös eslin käydä julkee.
Ah, missä aita löytyykään,
min yll ei se kilpee,
jos sankar suuri totuuden
ei tarraa vain sen silpeen!

Näin „Setä“ neitsyt „Viipurin“
se huusi huolissansa
ja repaleista heilutti
jo sotalippuansa,
kun Helsingistä hilattiin
pää uusi „Karjalalle“,
mi ihantehet julisti
ens' töikseen penkin alle. —

Ne ihantehet „Viipurin“
ja „Sedän“ sen, ne pyhät,
ne, jotka ammolin leivottiin,
mut' tuoreet silt' on yhä,
ja jolta ilman kortteja
ja ilman rajahintaa
se „Setä“ kyllin kustantaa,
jos sietää kenen pinta.

Niin, nää se juuri uskalsi
jo kelmenneiksi näyttää
ja paikan niiden uhkasi
maan turhuudella täyttää.
Mut' kyttä vanha torku ei,
se seisoo paikallansa,
ja iskuun aina valmisna
on sotatapparensa.

Sen apostoli tuta sai
uus' heti tultuansa,
se lurjus lumovansa kai
luul' lammasturkillansa.
Ah, erehtyi toki — sudeksi
sen „Setä“ kohta risti
ja tielle kyiden kylväjän
jo kammitansa pisti.

Mut huoli silti päästy ei
se kyttäin kansallisten,
jos päättä, kuinka monta löi
pois matoon myrkyllisten,
ne elää yhä, lisääntyy
ne maan jo kohta täyttää,
ja museoon kai lopuksi
tien „Sedälle“ ne näyttää.

VIII.

Pilalehti "Ampiainen" huomioi Erkki Paavolaisen tulon Karjalan vastaavaksi toimittajaksi Karimon piirroksella ja oheisella runolla. — Tilanne on lukijalle arvoituksellinen, jollei tiedä sen ja kuvankin heijastelevan "nuorsuomalaisen" ja "vanhasuomalaisen" jyrkkää ristiriitaa. — Karjala Viipurissa oli nuorsuomalaisuuden merkittävä tukipilari, "Viipuri" ja "Karjalan lehti" vanhasuomalaisia.

runoilija, vallankumous- ja nuorisoseuramies Mikko Uotinen, myös EP:lle tuttu henkilö.) Vaa'assa painoi luonnollisesti koko "vanhan Suomen" historia kuin myös se, että Viipuri Venäjän armeijan tukikohtana oli omaa luokkaansa. Ei ollut niinkään selvää, että venäläisvalta tulisi heti kohta päättymään, vaikka "Ukko-Pekka" Luumäeltä olikin julistanut maan itsenäiseksi. – Joka tapauksessa Karjalan Kansalaisliittokin hankki aseita ja etsi sotilaskoulutuksen johtajaa, ajautuen tässä tiettyyn ristiriitaan samoilla apajilla toimivan suojeluskunnan kanssa.

Lehden toimittaminen keskeytyi kahdesti v:n 1917 aikana, ensin kesällä yleisen kirjaltajalakon aikana, sitten syksyllä viranomaisten toimesta, kun venäläinen sotaväki oli raivostunut Karjalaan otetusta uutisesta, jonka mukaan venäläisten sotilaiden oli nähty harjoittavan eläimeen sekaantumista. Kasakat (jotka tässä olivat "tulilinjalla") olivat kuohuksissaan, asiasta syntyi laajoja selvityksiä ja "päätoimittajaa vietiin". Päätoimittajaa tietysti ensimmäiseksi koetettiin saada vastuuseen. – Oliko EP etukäteen ollut tietoinen tuollaisen tiedon joutumisesta lehteen, on tässä jätettävä avoimeksi. Uutisen kirjoittaneen toimittajan henkilöllisyys tietenkin paljastui toimitukselle pian, ja sen toimintalinjaksi tuli heti jälkien peittäminen ja asianomaisen piilottaminen. (Se onnistuikin.) Vaikka EP joutui puolustamaan lehden menettelyä, on ilmeistä, että venäläistaholla ei pidetty häntä itseään syyllisenä "häpäisyyn". EP:n oman lausuman mukaan kasakat näet kohtelivat häntä herrasmiesmäisesti, vaikka tulivatkin vangitsemaan ja viemään kuulusteltavaksi. – Lehti selvisi tästä jupakasta ilmestymiskiellolla. Sen vastuulliseen johtoon ei lopultakaan kohdistettu oikeus- tai väkivaltatoimia – sanallisia uhkailuja lukuunottamatta –, mikä viime kädessä heijastanee sekavaa tilannetta myös venäläisten leirissä. Ilmestymiskielloa Karjala kiersi vanhoin tutuin menetelmin julkaisemalla korvikelehtiä, Viipurin Sanomia ym.

Itsenäisyyden julistusta lehti tervehti tietenkin riemulla, mutta olosuhteet Viipurissa olivat monimutkaisemmat kuin muualla maassa. Viipuri oli varuskuntakaupunki ja sen punakaartit vahvoja. Toisaalta oli juuri Viipurissa viimeksi käyty laillisuustaistelua tsaari-Venäjää vastaan (esim. Viipurin hovioikeuden vangitseminen 1913 tai P.E. Svinhufvudin karkoitus 1914), joten porvarillisella aktivismilla ja jääkäriликkeellä oli siellä myös vahva kannatus. Voimat olivat jotenkin tasan, ja kenties siksi esim. marraskuun lakko sujui tässä maan toiseksi suurimmassa kaupungissa suhteellisen rauhallisesti.

Tilanne kuitenkin jännittyi v:n 1918 puolelle tultaessa. Mm. ensimmäiset jääkärit olivat jo seudulla aktiivisiin toimiin varustautumassa. Ajaututtiin tunnettuun yhteenottoon Pietisen tehtaalla 19.1.18, kun punakaartit tulivat sulkemaan siellä ollutta "pommitehdasta". Kahakasta Pietisen tehtaalla tuli kuitenkin kimmoke valkoisille. Jo keskipäivällä 20.1. kokoontui Karjalan Kansalaisliiton toimistoon kolme Viipurin suojeluskunnan ja neljä Karjalan Kansalaisliiton johtomiestä. Kaikki olivat samaa mieltä siitä, että ylin järjestysvalta kuului valkoisille, ei punakaarteille. Päätettiin kutsua ns. maalaisuojeluskunnat Viipuriin pitämään järjestystä, kun katsottiin myös tiedetyksi, etteivät venäläiset tulisi puuttumaan asioihin. Laskettiin maakunnasta saatavan 2000 miestä avuksi. – Eräs kokoukseen osallistuja oli EP, joka siis näin tuli olemaan mukana taistelutilanteen luomisessa. Elettiin vaihetta, jossa suunniteltu toimenpide ei olisi enää voinut jäädä reaktioita vaille. Viipurin tapahtumilla tuli olemaan suuri vaikutus asioihin koko maassa. – Muut kokoukseen osallistujat olivat jääkärit Gunnar Häggglund, Mata Henriksson ja ins. Niilo Puhakka suojeluskunnasta, sekä arkkitehti Ikonen, varatuom. Hellström ja toim. Otto Kotonen Kansalaisliitosta.

Kuten tunnettua ns. maalaispataljoonan retki Viipuriin tosin tapahtui 22.1., mutta kuviteltua paljon pienempänä. Koolle saatiin vain noin 5–600 miestä, joiden oli jo

saapumispäivänä poistuttava Viipurista kohti Venäjänsaarta, minne päästiin jätse etelään marssien. (Retki sai tästä nimensäkin: venäjänsaarelaiset.) Valkoisten aktiivinen toiminta itä-Suomessa lähti nyt kuitenkin käyntiin. Muodostui Antrean rintama, jolle tärkeän tukirungon antoivat juuri venäjänsaarelaiset, jotka taistellen ylittivät Viipurin–Pietarin radan Kämärän kohdalta 27.1.. Heidän jälkijoukkonsa aiheutti samalla suurta tuhoa ja viivyyttä punaisten suurelle asejunalle joka lasteineen saapui Hämeeseen aikataulusta pari päivää myöhässä. On arvioitu sen vaikuttaneen mm. siihen, että Haapamäen risteys helposti joutui valkoisille.

Sotakuukaudet EP vietti "toimettomana" nuoren parin odotellessa esikoisensa syntymää. Viikot olivat jännittäviä. Niihin sisältyi maanalaisten valkoisten lehtien toimittamista ja levitystä, puhelimien kuuntelua, kotitarkastuksia, kuulusteluja punaisten esikunnassa, petollisen palvelustytön paljastuksia ja lopulta punaisten pakko-otosta pelastumista juonen avulla. Nuori vaimokin osallistui ainakin kerran patruunavöiden salakuljetukseen vaatteidensa alla. Kertomansa mukaan EP oli myös aivan vähällä joutua punaisten vangiksi kävellessään kohti Karjalan Kansalaisliiton toimistoa (Maununkadulla), jonka punaiset olivat äkkiä ottaneet haltuunsa. Epäilemättä on, että hänet pidätettynä olisi viety lääninvankilaan ja että hän sodan lopulla olisi joutunut siihen verilöylyyn, joka muodostui lajissaan erääksi pahimmista punaisessa terrorissa. – Sankarihautajaiset, paraatit ja myös vangittujen punaisten olosuhteet muodostivat osan työhönsä jälleen ryhtyneen toimittajan elämää, samoin kuin omakohtainen tilitys tapahtuneesta, joka ilmestyi syksyllä nimellä: "Sosialistiemme isänmaanpetos ja kansainvälinen sosialidemokratia" (129 sivua). Tämä "vapaussotakirjallisuuteen" kuuluva esitys oli samalla Karjalan Kansalaisliiton julkaisu.

EP:n poliittinen tulevaisuus itsenäisessä Suomessa määräytyi pitkälinjauksesta vapaussodan myötä. Oltuaan valtiomuotokysymyksessä alkuaan tasavaltalainen EP siirtyi Pekka-veljensä tavoin kannattamaan monarkiaa sekä liittyi 9.12.1918 perustettuun Kansalliseen kokoomuspuolueeseen, jonka lääninkohtaisiin toimieliimiin hän heti tuli mukaan. Se oli luonnollista siksi, että "Karjalan" asema kokoomuksen suuri-levikkisenä päivälehtenä oli uudelle puolueelle varsin tärkeä.

Mutta EP:n tulevaisuus myös kansansivistäjänä ja maakuntapoliitikkona rakentui näille Viipurin vuosille. Itsenäisyyden myötä uudet polut uusille miehille olivat aukeamassa. Mm. nuorisoseuratyö oli yksi niistä.

Tällä puhtaan suomalaisuusliikkeen eräällä haarautumalla oli ollut suuri menestys – Pohjanmaan lisäksi – juuri kaakkoisessa Suomessa. Viipurin läänissä siihen 1920-luvun alussa kuului 250 seuraa ja yhteensä lähes 12 000 jäsentä. Keskusliitto: Etelä-Karjalan Nuorisoseurojen Liitto (EKNS) oli perustettu jo 1890 esimiehenään kansanopistonjohtaja Juho Hurmalainen. Sen toimesta liikettä levitettiin "kentälle" monien innokkaiden pioneerien toimesta. Mainittakoon heistä Hurmalaisen ohella Kaapro Moilanen, Arvo Inkilä ja Mikko Uotinen. Vuonna 1911 alkoi ilmestyä "Nuorisoseura" EKNS:n yhdyssiteeksi (1911–1939). Maakunnan omat asiat saivat siinä tilaa aivan toisin kuin yleisvaltakunnallisessa "Pyrkijässä". Oma lehti piti yllä laajemman yhteisyyden tunnetta usein hyvin seutukunnalliseksi muodostuvassa seuratyössä sekä tasoitti niitä sisäisiä ongelmia, joilta näin suuri järjestö ei autonomian aikana millään voinut välttyä. – EP valittiin EKNS:n johtokuntaan syksyllä 1918.

Nuorisoseuraliike muodosti kasvualustan myös suoranaiselle maakuntatyölle Kaakkois-Suomessa, mikä toiminta puolestaan oli saanut virikkeensä jo vuosisadan vaihteen suomalaisuustaistelusta ja joka varsinkin Kaakkois-Suomessa oli elävöittänyt ns 2. sortokauden myötä. Kansanvalistustoiminta ja kotiseutututkimus olivat juuri EP:n opiskeluvuosina temmanneet osan ylioppilaista mukaansa ja johdattaneet ajatukset jo

niinkin pitkälle kuin vastustamaan maapohjan joutumista venäläisille. Näkyvänä lähtölaukauksena itsenäisyyden huomenessa voi pitää Vilho Nikkasen alustusta aiheesta "Kannaksen taloudellinen ja sivistyksellinen kysymys", mikä johti erityisen Kannaksen komitean asettamiseen. Alustus pidettiin EKNS:n vuosikokouksessa 19.–20.10.1918 150 edustajan läsnäollessa. Alustajan lisäksi komiteaan tulivat Juho Hurmalainen, Simson Pilkka, J A Pimiä, M Pimiä, J Vesalainen, A Nuora, P Ranki, Mikko Puhakka, J Saurio, Antti Paloposki ja EP. Yliedustettuina komiteassa olivat Uusikirkko ja Kivennapa, nuo kaksi pitäjää, joiden erottamisuhka oli vuosikymmentä aiemmin nostanut Karjalan kannaksen "Suomen kartalle". Huomattava osansa (4 henkeä) tässä yhtymässä oli kanneljärveläisillä eli kansanopiston lähiseutulaisilla, heitä oli myös Vilho Nikkanen itse. Komitean tuli ryhtyä "kaikkiin toimenpiteisiin" kannaksen taloudellisen ja sivistyksellisen tilan kohottamiseksi. Se julkaisi 1919 mietinnön EP:n kynästä lähteneenä. Komitea ehdotti erityistä Karjalan kannaksen kuntien edustajiston perustamista, ja sellainen kokoontuikin ensi kerran Viipurissa 5.1.20.

KANNELJÄRVELLE

Miten EP:n elämä olisi jatkunut Viipurissa ilman kohtalonomaisia käännteitä, on vaikeasti arvioitavissa. Vuoden 1920 lähestyessä päätoimittaja näyttäisi tulleen johonkin kriisiin lähiympäristönsä kanssa, mikä näkyi siinä, että EP menetti asemansa Karjalan ainoana vastaavana toimittajana saaden seuraajakseen pitkäaikaisen nuorisoseuramiehen Kaapro Moilasen. Lehden toimittajaksi kiinnitettiin myös lehtori fil.toht. Onni J. Brummer, kaupunkiin v.1913 tullut mutta nyt jo tunnettu ja tunnustettu hahmo siellä. EP:n nimen sijasta ilmestyi 6.2. 1920 lehden nimiöön "toimitus", jonka muodostivat Brummer, Paavolainen ja Moilanen (vastaavana). Yleisesti näyttää kuitenkin ajatellun, että Brummerin päätoimittajakausi Karjalassa alkoi jo tästä. Hän itsekin on Aikalaiskirjaan merkinnyt näin.

Tähän tapahtumaan ei toistaiseksi ole tutkimuksellista valaistusta. EP itsekään ei ole jättänyt siitä kirjallista tai suullista selitystä. Kun mistään viranhoitoon liittyvästä virheestä tms. ei voine olla kysymys, on pakko – tässä tietotilanteessa – olettaa, että kyse on ollut tavalla tai toisella lehden (tai päätoimittajan) poliittisesta linjasta. Siis erimielisyydestä johtokunnan kanssa. Kun mitään katsomusten yhteentörmäystä ei lehden palstoilta ole luettavissa ja kun koko asia näyttää hoidetun "pehmeästi" – EP mm. valittiin 6.3.20. Karjalan Kirjapaino Oy:n johtokuntaan (Tästä jäsenyydestä EP luopui tosin jo maaliskuussa 1921) – vahvistuu oletamus, että tämän hyvin huomattavan kokoomuslehden johtoon haluttiin saada arvovaltaisempi ja kenties puoluejohdon linjaa paremmin toteuttava henkilö. Se ilmeinen ero Brummerin ja EP:n linjoissa näyttää olevan, että EP tunsu huomattavaa vetoa heimopolitiikkaan idässä – hänhän edelleen oli mukana Karjalan Kansalaisliiton toiminnassa, vieläpä sen Itä-Karjalan komiteassa – kun taas Brummer keskittyi muuhun.

Sisäinen vallansiirto Karjalassa ei aluksi näytä merkinneen täyttä muutosta EP:n elämäntilanteessa. Hän jatkoi viipurilaisena lehtimiehenä, jolla jo oli kiinnostuksia monille muillekin alueille etenkin kansansivistystyön sektorilla. Käänteen toi Juho Hurmalaisen äkillinen ja ilmeisesti ennakoimaton kuolema 25.5.20, minkä seurauksena EP:stä tuli hänen seuraajansa Uudenkirkon kansanopiston johtajana ja sittemmin myös EKNS:n puheenjohtajana.

Juho Hurmalainen kuoli hetkellä, jolloin Etelä-Karjalan Nuorisoseurojen Liitto jo valmistautui 30-vuotisjuhliinsa. Pitkään vaikuttanut johtohahmo menetti tältä osin elämäntyönsä kruunauksen. Ei ihme, että vainajaa muistettiin kuin monarkkia konsanaan.

Karjalan nekrologi – epäilemättä EP:n käsialaa – oli 4-palstainen. Suurisuuntaiset hautajaiset ja myöhemmin muistokiven paljastus tapahtuivat Viipurissa. Nimenomaan kansanopistomiehenä Hurmalaisella oli nimeä kotimaakunnan ulkopuolellakin.

Silloisen Uudenkirkon kansanopiston johtokunta valitsi – EP:n oman käsityksen mukaan "kutsui" – uuden johtajan 14.8.20. Mitenkä asiat lienevätkään ao. sisäpiireissä kulkeneet, varmana voimme pitää, että hänessä nähtiin sopivin mies Hurmalaisen seuraajaksi ei yksin tietopuolisesti vaan myös maailmankatsomuksellisesti. – Jo lokakuussa (17.10.) EP mainitaan Uudeltakirkolta kotoisin olevana eli uuteen tehtäväänsä valittuna. Uusi opistokurssi alkoi vasta marraskuussa 1920. – Joskus syksyn tietämissä EP, Elsa-vaimo ja tyttäret Katri ja Liisa (8.4.20 – 29.1. 21) muuttivat Kanneljärvelle – olosuhteisiin, jotka tyystin poikkesivat niistä, joihin erityisesti nuori puoliso oli tottunut. Samalla jäi EP:n osalta taakse lehtimiestyö ja Viipurissa olleet muut asemat: EP oli mm. ollut Viipurin työväenopiston vt. johtana syksystä 1919 kevääseen 1920 sekä Viipurin kaupungin kirjaston ja työnvälitystoimiston johtokunnan varapuheenjohtaja 1919. Mutta ennakoivasti on sanottava, että journalistista viehtymystään EP ei oikeastaan koskaan menettänyt. Hän on lehden merkittävä kirjoittaja ja avustaja kautta vuosien, palatakseen lopulta vielä päätoimittajaksikin.

Oppilaitos, jonka palvelukseen EP näin antautui, oli lajissaan jo vanhaa polvea tai eturintamaa tässä Skandinaviasta levinneessä kansansivistystyön kentässä. Alkamisvuotenaan 1894 Uudenkirkon kansanopisto oli maamme kahdeksas kansanopisto, Itä-Suomessa ja rajaseudulla ensimmäinen. Viime kädessä kansanopisto oli selvästi pohjoismaisen kansallisuusaatteen lapsi. Se oli sitä etenkin perustaja-"isälle" Grundtvigille ja Tanskalle ja se oli sitä tavallista korostetummin myös Uudenkirkon kansanopistolle, jonka perustajien mielessä oli suomalaisten tulevaisuus venäläisistä kansoittuvalla rajaseudulla – ja myös Inkerissä. Syntymävaiheessaan Uudenkirkon kansanopisto oli ollut sekä Viipurilaisen osakunnan että Viipurin kaupungin lempilapsi, mutta lyhyessäkin esityksessä ei voi sivuuttaa kolmikkoo tri J. A. Lyly, Th. Homén ja Juho Lallukka, joiden valinnasta johtui, että sijaintipaikaksi tuli Kanneljärven kylä sivussa Uudenkirkon keskuksesta, mutta lähellä Viipurin–Pietarin rataa.

Lyhytaikaisen Juho Laineen (1894–98) jälkeen astui remmiin Juho Hurmalainen, joka merkittävästi oli osallistunut myös perustamispuuhiin. Yhden kookkaan rakennuksen varassa toiminut opisto sai hänen toimikautensa alussa toisen, opiston yhteyteen perustettavan emäntäkoulun tarpeisiin ja vihdoin v.1906 kolmannen, uudeksi päärakennukseksi katsottavan, ja nämä kolme osaa muodostivat opiston vielä EP:n sinne tullessa. Eräs osa EP:n elämäntyötä tuli olemaan opiston rakentaminen siihen lopulliseen asuun, joka sillä syksyllä 1939 oli.

Opiston kurssi oli yksivuotinen alkaen vasta marraskuussa, kun oppilaat olivat vapautuneet maatalouden syystöistä, ja se päättyi toukokuussa. Tytöt pääsivät opistoon jo 16-vuotiaina, pojat 18:n iässä. Takana alkoivat olla ajat, jolloin opisto käytiin varttuneemmassakin iässä. Kurssi käsitti sekä tietopuolisia että ns. käytännöllisiä aineita, kuten uskonto, historia, yhteiskuntaoppi, äidinkieli, maatalousoppi, kotitalous, veisto, käsityöt ym. pienempää, jopa liikuntaa ja voimisteluaakin, joille ei tahtonut riittää aikaa, jos kohta innostusta olisi ollutkin. Erinomaisen suuri näyttää oppilaitten harrastus olleen myös käsitöihin, joiden parissa uurastettiin vapaaehtoisesti ja kilvoittelumielessäkin. Opiston katsottiin tulevan toimeen kuudella opettajalla (johtaja, johtajatar, agronomi, talousopettaja, tyttöjen ja poikien käsityöopettajat), mutta ainakin Kanneljärvellä olivat kudonta ja ompelu kahdella opettajalla ja ulkopuolista apua jouduttiin muutenkin jossain määrin käyttämään. Esim. EP joutui käyttämään usein sijaisia oppiaineissaan tultuaan kansanedustajaksi. Opiston hallinnolliset ja etenkin sen talousasiat hän hoiti aina itse.

Opisto ei vielä 20-luvun alussa ollut tarkasti ottaen sisäoppilaitos. Oppilaat asuivat vuokralaisina lähiseutujen taloissa. Tämä johtui kuitenkin vain siitä, ettei asuntolaa ollut taloudellisesti saatu aikaan. Asia oli vireillä, ja siihen tuli ratkaisu v.1924, jolloin opisto sai käyttöönsä erään ns. venäläistämiskoulun Kuokkalasta ja rakennus pystytettiin uudelleen opiston noin 5 ha käsittävälle tontille. Ensi kertaa se oli käytössä kurssin alkaessa syksyllä 1925. Siitä pitäen opistolla oli myös oma vahtimestari.

Suurta edistysaskelta merkitsi 20-luvulla kallioonporattu kaivo ja vesijohtoverkoston rakentaminen. Rakennettiin myös sementtitiilinen talousrakennus sikaloineen, pyykkitupineen ym. Johtajan asuntoa laajennettiin. Entisiä hirsipintoja laudoitettiin Sähköä paikkakunnalla saatiin jo varhain 1920-luvulla. Mutta uudet haasteet olivat pian odottamassa. Vanhakantaiset puurakennukset kuluttivat jättimäisesti halkoja. Opiston 40-vuotisjuhlaksi ajoitettu remontti yhdisti päärakennuksen ja emäntäkoulun yhdeksi kokonaisuudeksi keskuslämmityksineen ja laajoine sisäremontteineen. Opisto alkoi olla jo näyttävä kokonaisuus. Sen alkuhistoriaan liittyneet taloudelliset ongelmat olivat väistyneet vakiintuneen valtionapu-lainsäädännön myötä.

Kanneljärvi aloitti omana kuntanaan 1.1.1925; seurakunnasta valtioneuvosto oli tehnyt päätöksen jo 1921 ja kirkkovaltuusto valittu 1922. Kahdeksan kylää käsittävässä kunnassa Kanneljärven kylä oli keskuspaikka, johon myös tuleva kirkko ja kunnan toimielimet keskittyisivät. EP opiston johtajana joutui heti mukaan tähän rakennustyöhön, mm ensimmäisen v.a. kunnanvaltuuston jäsenenä 24–26 ja vielä 26–28. Niinikään hän oli kirkonrakennustoimikunnassa sen koko ajan 1925–34. Aivan opiston naapuruuteen kohonnut kirkko tuli merkitsemään paljon uuden pitäjakeskuksen ilmeelle, ja mitä arvokkainta oli, että tehtävään saatiin viipurilainen nimiarkkitehti Uno Ullberg, mies joka opiston johtokunnan jäsenenä oli suunnitellut myös opiston remontit EP:n johtajakaudella. Kun kirkko v.1934 vihittiin, se edusti moderneinta ja tyylikkäintä kirkkoarkkitehtuuriamme.

Erkki Paavolainen 30-luvulla Nyblinin kuvaama. – EP:stä löytyy henkilökuvia varsin runsaasti poikavuosista alkaen. Aina ylioppilasvuosista hänellä oli yläleuan viikset, mitkä sitten pienenevät ja katosivat kokonaan 20-luvun lopulla.

Opiston oppilaat tulivat aluksi koko Viipurin läänistä, jopa joskus kauempaakin. Lisäksi autonomian ajan oppilaista tuli n 20% Inkeristä. Vähin erin opiston monopoliasema läänissä kapeni. Saihan "perustaja-isä" Lallukkakin aikaan uuden kansanopiston kotiseudulleen Räisälään 1907. Itsenäisyys katkaisi inkeriläisten opistokäynnit ja loi nopeasti uusia kilpailevia koulumuotoja. Uudet oppilaat tulivat nyt voittopuolisesti Kanneljärveä ympäröivistä Karjalan kannaksen kunnista, alueelta, joka taloudellisesti kärsi paljon rajan sulkeutumisesta. – Juuri tässä kohden EP:n rooli kansanopistonjohtajana kytkeytyy "Karjalan kannaksen kysymykseen", ongelmaan, jonka näemme jo hyvin varhain askarruttaneen häntä. Olosuhteiden oli parannuttava; se oli myös opiston tulevaisuus.

Tosin väestö Etelä-Kannaksella nyt kuten jo Hurmalaisen aikana tunsikin edelleen luontaista vetovoimaa laitokseensa. Entinen lahjoitusmaa-seutu oli elänyt ankarassa kirkollisessa lakiyhteiskunnassa, jossa vain työ ja nuhteeton elämä olivat sallittuja. Kaikki vapaamman elämän arvot olivat "vieraiden" käsissä. Tähän elämän tiettyyn pysähtyneisyyteen oli opisto tuonut merkittävän muutoksen jo heti alussa ja toi sitä myös EP:n johtokaudella. Opisto ei ollut vain "koulu", vaan myös oppilaitos kansalaiselämää varten. Ja tässä suhteessa EP oli ehkä oikea mies oikealla paikalla. Kaikki kansanopistoelämää liittyvät perinteet, illanvietot, juhlat, kilpailut ja vierailut saivat hänestä aidosti harrastuneen jatkajan. Oppilaiden toveriliitto lehtineen perustettiin niinkään. Opistoon tullessaan EP oli vielä niin nuori ja taipuisa, että saattoi täydellä innolla edistää mielitekoaan näytellä ja ohjata näytelmiä – mikäli kiireiltään kykeni. Niitä ei siis opistolta tullut puuttumaan. Mutta oliko avoin maallistunut kulttuuri ongelmatonta sen ajan suomalaisella maaseudulla? Myös EP joutui 20-luvun keskivaiheilla kirkolliselta taholta leimatuksi liiallisen maailmallisuuden vuoksi. Maassahan oli runsaasti kristillisiä kansanopistoja, joiden normit oppilaiden suhteen olivat paljon ankarammat kuin grundtvigilaisten.

EP tunsikin viehtymystä teatteriin, mutta oli myös journalisti. Väsymättä hän kirjoitti lehteen opiston tapahtumista, joita sen vuoksi on helppo seurata läpi vuosien. Hän oli aina valmis luomaan tapahtumisen, juhlan ja julkisuuden ilmapiiriä, kuten myös itse esiintymään puhujana, missä taidossa EP elämänsä varrella kehittyi huomattaviin mittoihin. Talvikausi kansanopistossa jäi sinne tulleille nuorille koko heidän elämänsä vaikuttavaksi, kuten tarkoitus olikin, ja muodostui kasvualustaksi sille vilkkaalle seuraaja-järjestötoiminnalle, joka näitä seutuja tuli leimaamaan vaikeuksista ja vastoinkäymisistä huolimatta.

Tässä voidaan – ja jopa täytyykin – puhua kaksoisroolista sekä kansanopisto- että nuorisoseuramiehenä, mikä myös periytyi Juho Hurmalaiselta EP:lle. EKNS:n puheenjohtajaksi hänet valittiin vuosikokouksessa 1921, mutta tämän vuoden ajan asioita hoiti kuitenkin varapj Kaapro Moilanen, kunnes EP v 1922 alusta itse oli puheenjohtajan paikalla.

EKNS:n puheenjohtajana EP:n aika ei yleensä riittänyt paikallistasoiseen osallistumiseen. Keskusliiton nimissä sitä puolta hoiti sihteeri Paavo Montonen, EP:n elinaikainen sivusta-adjutantti, joka väsymättömästi osallistui paikallisseurojen tilaisuuksiin ja käytti sanaa niissä. Tämä talonpoikaisjuurinen kirjailija oli maakunnan nuorisoseura-työn arkipäivässä varmasti kaikille tutumpi hahmo kuin EP, jonka "maisterius" saattoi ainakin vanhemmalle väelle merkitä etäännyttävää piirrettä. EP ei osallistunut liioin lähemmin ns. piiritoimintaan, joka oli paikallisseurojen ja liiton väliportaana. Poikkeuksen teki kuitenkin varsinkin 20-luvulla Kanneljärven ns.-piiri, johon kuuluivat Kanneljärvi, Uusikirkko, Kuolemajärvi ja Terijoki. Mutta Keskusliiton vuosiohjelma jo sekin tarjosi runsaan tehtäväkentän vuosikokouksineen, neuvotte-

Kanneljärven kansanopisto suurten remonttien jälkeen 1934. – Ylh. suuri päärakennus, jonka rakenneosat vas:lta 1) vanha emäntäkoulu, 2) näyttämö (ikkunat kivijalassa) ja 3) vanha päärakennus. (EP:n asunto sivuflyygelissä. ikkunat markiiseilla). – Alh. vas. oppilasasuntola vltta 1925. – Alh. oik. osa vanhinta rakennusta vltta 1894 korjausten muuntelemana.

lupäivineen, maakuntajuhlineen ja edustuksineen. Nuorisoseura -lehdenkin päätoimittajaksi vakiintui Paavo Montonen, jonka kynä ahkeroi sen palstoilla. EP:n laajenevat työympyrät selvästi harvensivat hänen kynänsä osuutta tässä lehdessä, jonka oli mahdollista saada apua muiltakin liiton keskushenkilöiltä.

Nuorisoseura kuten kansanopistokin olivat syntyneet Suomen kansallisen nousun vanavedessä viime vuosisadan lopulla. Niiden keskeisin sisältö oli muovautunut autonomian ajan ilmapiirissä, ja ne molemmat joutuivat itsenäisyyden olosuhteissa puolustamaan asemiaan uusia kilpailijoita vastaan. Mutta jo autonomian ajaltakin nuorisoseuraliikkeeseen periytyi ristipaineita, joiden kanssa puheenjohtajan oli elettävä. Toisten mielestä nuorisoseurat olivat itsekasvatusjärjestö opinto- ja luku -kerhoineen, toisille aatteellinen manifestointi ja toimiminen oli ainoa elävä linja. Arvovaltainen veteraani-hahmo Kaapro Moilanen mm. oli innokas opintolinjojen mies, EP itse kantoi sortovuosien synnyttämää nuorison poliittisen järjestäytymisen perinnettä. Toimivan rinnakkaiselon ylläpitäminen eri suuntausten välillä tuli epäilemättä olemaan osa EP:n linjaa nuorisoseuramiehenä. Ja jos voi puhua jostakin erityisestä jäljestä, jonka EP osaltaan jätti perinnöksi ns-liikkeelle, löytyy se varmimmin juhla- ja kokouskulttuurin piiristä. Liikkeen piiriin tulonsa ensi hetkistä alkaen EP oli innolla organisoimassa keskusjärjestön juhlia, omaa opistoaan luonnollisesti unohtamatta. Tunnustettuna puhujana hän aina kantoi osansa puheiden pidon taakasta, muita alan edustajia unohtamatta.. Suurta huomiota kiinnitettiin myös kuorolauluun, näytelmiin sekä voimisteluun ja urheilukilpailuihinkin. Myös kaikki se, mitä voidaan nimittää "ylösplanoksi" – kulkueet, kunniakäynnit ja lippulinjat – oli näyttävästi esillä. Soittokunnat ja solistikonsertit tarjosivat jokaiselle jotakin. Voinee sanoa, että itsenäisyysvuosien keskeinen maakuntakulttuuri manifestoitui

näin nuorisoseura-liikkeen kautta jatkuakseen sotien jälkeenkin,— jopa vielä tätäkin kirjoitettaessa. Esim Viipurissa pidetyillä maakuntajuhlilla (16–17.6.34) esiintyi 30 kuoroa (n 700 hnk), voimisteluryhmiä 26 (n 300 hnk), kansantanssijoukkueita 17 (n 200 hnk). Kulkueessa oli mukana 2000 henkeä. Sekä oman aikamme kisa-tunnelma että varhemmat laulujuhlat olivat tällöin läsnä..

MAAKUNNAN MIEHENÄ

Sattuman oikusta EP oli joutunut Kuopioon aloittamaan oppikoulutietään. Siellä hän jo imi sieluunsa aktiivisen venäläisvastaisuuden herätteitä. Se varmasti nopeutti nuoren miehen alun ajautumista tielle, joka kyllä olisi löytynyt kotiseudullakin, mutta nyt tuli vastaan rajummin ja yllätyksellisemmin. Kuten nuori sukupolvi usein ajautuu ristiriitaan lähimenneisyyden kanssa, niin EP:kin heräsi näkemään kannaksen venäläisasutuksen vaarat, vaikka tämä asutus toisaalta oli luonut sen elintason, jonka keskellä hän itsekin oli kasvanut.

Olemme jo todenneet, miten EP oli alun alkaen ollut mukana siinä tapahtumassa, joka tuotti Karjalan kannaksen kuntien edustajiston. Hän kirjoitti sen aikaansaaman ensimmäisen mietinnön. Sitten hän toimi sen sihteerinä Juho Hietasen ollessa edustajiston puheenjohtaja. Ja jos voidaankin kysyä, mitä tällainen "ulkoparlamentti" varsinaisesti sai aikaan 20- ja 30-luvuilla, ainakin se on ilmeistä, että sillä oli osuutensa maakunnallisen elämän muotoutumisessa ja suora vaikutusyhteys talvisodan jälkeisiin tapahtumiin.

Karjalan kannaksen kysymys, sellaisena kuin se esiintyi EP:n teoksessa ("Karjalan kannaksen kysymyksiä", Otava, 1921, 173s.) käsitti kaksi laajaa ongelmaa: 1) Kannakselle jääneen venäläisen omaisuuden ja väestön kohtalo ja 2) lahjoistusmaiden lunastamisesta syntynyt, lampuotien tilojen ulkopuolisten metsämaiden omistusjärjestelyt ("kruununpuisto-asia"). Mutta näiden selvärajaisten, menneisyyden perintöä edustavien ongelmien lisäksi oli kolmas ja kaikkein vaativin: taloudellisen hyvinvoinnin säilyttäminen rajaseudulla, jonka aiemmat taloudelliset edellytykset olivat katkenneet.

Näiden ongelmien parissa EP joutui työskentelemään paitsi jo em. yhteyksissä myös eri komiteoissa, rahastoissa, kansanedustajana ja muissa yhteyksissä. Mainittakoon Suomenlahden ja Laatokan kalastajaväestön tutkimuskomitea vlt 1930, jossa EP oli puheenjohtajana, ja Suomenlahden itäisen alueen rannikkokomitea (1935–38), niinkään EP:n puheenjohtajana. Tämän rannikkokomitean piiriin kuuluivat myös Tytärsaari, Seiskari ja Lavansaari, joihin komitea pääsi vierailemaan laivaston upouudella VMV-tykkiveneellä. Molemmissa komiteoissa oli kysymys väestön elinkeinoelämän edistämisestä, samoin esim. Suomenlahden rannikon huoltoalueen neuvottelukunnassa 1939. Sokerijuurikasviljelyn laajentamiskomitea (1937) taas tähtäsi Itä-Suomen raakasokeritehtaan perustamiseen. Näissä yhteyksissä törmättiin jopa maanpuolustuksen etuihin, kuten esim. suurten jokiniittyjen kuivatuksessa viljelykselle, kun puolustuslaitos olisi mielellään edelleenkin nähnyt ne tulva-alueena. Myös 20-luvun lopulla alkanut kannaksen- matkailu oli EP:n näkökulmasta tärkeä taloudellinen seikka. Se mikä kerran oli ollut suomalaisuuden uhka, muuttui nyt positiiviseksi arvoiksi: kannas-romantiikan kohdeyksiköiksi. Ja kaikki se, mitä mahtui Inon pattereiden ja Lintulan luostarin välimaastoon, oli EP:lle jo lapsuudesta asti perin tuttua: huvilat lukemattomin eri hahmoin, kirkot, satumetsät, suuri lehtikuusimetsä, lohivadot, puutarhat ym, rantahietikoista puhumattakaan. EP:n omakohtainen innostus kannas-retkeilyjen järjestämisessä oli silminhavaittava seikka.

Oman raiteensa Karjalan kannaksen kehittämistyössä muodosti Jonas Castrénin, värikkään isänmaanystävän ja asianajajan luoma ja perustama Karjalan Kulttuurirahasto, jonka lahjakirjan hän allekirjoitti Viipurissa 23.1.1918 ja johon myös Gösta Serlachius antoi osansa. Rahaston johtoon Castrénin itsensä kuoltua tuli P.E. Svinhufvud. On toistaiseksi tietymätöntä, miten EP ja "Ukko-Pekka" ovat ensi kertaa kohdanneet. Joka tapauksessa EP lähetti ent. valtionhoitajalle teoksensa "Karjalan kannaksen kysymyksiä", minkä tämä ilmoittaa kiinnostuksella lukeneensa. Vuonna 1923 EP kutsuttiin Kulttuurirahaston asiamieheksi. Rahaston isännistöön hän tuli 1926 ja sihteeriksi 1930, elinikäisesti. Isännistön puheenjohtajana oli P.E. Svinhufvud, millä seikalla aikanaan oli huomattavia seuraamuksia myös EP:n elämänvaiheissa. Karjalan Kulttuurirahasto jakoi vuosittain merkittäviä summia, ja sen sihteerillä oli tietysti vaikutusvaltaa asioihin, mutta myös vaivaa ja vastuuta joutuessaan torjumaan esim. hyökkäyksiä, joita jakopolitiikka aiheutti. Hänen piti myös seurata avustusten kohtaloa kentällä. Talvisodassa Kanneljärvellä paloi rahaston valtava leikekokoelma.

Toisestakin huomattavasta rahastosta EP joutui pitkälle vastaamaan. Vuoden 1932 alussa astui näet voimaan laki Karjalan Kannaksen rahastosta, josta jaettiin apurahoja kannaksen henkiseen ja taloudelliseen edistämiseen korkovaroista, joita ulkomaalaisten hoidotta jäänyt omaisuus tuotti. Asiaa hoiti v.1933 muodostettu Kannaksen rahaston neuvottelukunta, jonka sihteeriksi (ja varapuheenjohtajaksi) EP tuli. Puheenjohtajana hän toimi vsta 1945 eteenpäin.

POLITIIKAN PITKOSPUILLA

Olemme jo nähneet, miten EP sijoittui tärkeille "paalupaikoille" itsenäistymisen myötä, – poliittisen nousuveden nostamana. Osansa toki oli nuoruuden rohkeudellakin: siellä missä "nimet" arastelivat poliittista jännitettä, nuori EP uskalsi. Tarkoitamme tuloa Karjalan päätoimittajaksi. Täysin yksilökohtaistakaan kannustinta ei voi ohittaa, nimittäin vanhimman veljen Pekan edelläkerrottuja vaiheita toisella sortokaudella. .

Aikanaan EP ja myös Pekka P. olivat liittyneet kokoomukseen, mutta kun Pekka P. vuoden 1919 vaaleissa jättäytyi pois eduskunnasta, EP ainakin kohtuullisella innolla otti osaa puolue toimintaan Viipurissa, ja tuli valituksi myös puoluevaltuuskuntaan 13.4.20. Muutto Kanneljärvelle ja Juho Hurmalaisen aseman periminen ehkä kuitenkin ajaksi lamauttivat puoluepoliittista harrastusta EP:n elämässä.. Ja EP:n asema aluksi todella muuttuikin hänen poistuttuaan läänin pääkaupungista ja puolueen sikäläisen valtalehden piiristä. Puolueiden koko kenttä oli 20-luvun alussa vielä suuren etsinnän ja uudelleen muotoutumisen vaiheessa, ei vähiten kokoomuksen, johon oli liittynyt sekä nuor- että vanhasuomalaisia. Kuitenkin EP oli jo niin mukana yhteiskunnallisessa vaikuttamisessa, ettei pitäytyminen vain maakunnallisuuden piiriin tuottanut tyytymättömyydytystä. Vuoden 1924 eduskuntavaaleissa EP suostui ehdokkaaksi ja tuli valituksi Viipurin läänin itäisestä vaalipiiristä. Vaalit pidettiin huhtikuussa, koska edellinen eduskunta (v.1922) oli hajotettu ja uudet vaalit määrätty pidettäväksi poikkeavana ajankohtana. EP:n ensimmäinen edustajakausi sijoittuu siis vuosiin 1924–27. Valtiopäivillä EP istui sitten v:een 1950 asti, lukuunottamatta kautta 1933–36.

Ryhtymistään kansanedustajaksi EP perusteli mm. sillä, että tahtoi olla maakuntansa asioiden ajaja, ja sitä hän olikin lähes kaikessa siinä mihin käytännössä puuttui. Toinen asia on, että tilanne houkutteli häntä myös poliittisen kynäilyn kilpakentille. Karjalan alakertoina oli siitä alkaen luettavissa eduskunta- tai parlamenttipakinoita, ensin "Esan", sitten "Jäkkäniskan" ja kauimmin "P. Jarrumiehen" nimimerkeillä. Pakinointia jatkui aina talvisotaan asti, ja epäilemättä se kunniakkaasti puolustaa paikkaansa monien muiden

kirjoittajien vastaavan urakoinnin rinnalla. "P.Jarrumies" yrittää aina välttää päiväruutiinin tautologista kirjaamista tähdäten katseensa siihen draamaan ja sen henkilöihin, jota kulloinkin esitettiin tällä kansallisella "päänäyttämöllämme". Hän tahtoo kirjata sen inhimillisesti kiintoisan, mitä pöytäkirja ei kerro. Silti P.Jarrumies – vaikka usein uskaltaa olla myös erimieltä ryhmänsä kanssa – pysyy periaatteellisissa kannanotoissaan uskollisena puolueensa viitekehykselle – ja tarpeen tullen myös viipurilaiselle näkemykselle.

Eduskuntapakinat tuottivat lisätuloja, joille aina löytyi myös käyttönsä. Kansanedustajan täytyi käydä puhujamatkoilla. V.1926 perheeseen ilmestyi komea Studebaker-auto – äveriään miehen tunnusmerkki vielä tuolloin. Pakinointi oli siis yhdeltä osaltaan kontaktin ylläpitoa omaan äänestäjäkuntaan, joka näin sai tietoa ehdokkaansa toimista valtiopäivillä. "Mediapeli" ei siis ole vain nykypäivää, vaan aina vallinnut todellisuus. EP:n äänestäjien peruspilarin muodostivat kivennapalaiset läpi vuosien. Heidän äänestäessään uskollisesti "meijjä Ierikkaa", tämä pääsi epäilemättä nostamaan bonuksia isänsä, setiensä ym. sukulaistensa luomasta kuvasta pitäjässä.

EP:n panosta kansanedustajan tehtävässä ei tutkimusten puutteessa ole helppoa arvioida. Siinä on joka tapauksessa vuosittaisia vaihteluita ja myös talvisodan asioihin tuoma suuri muutos. Alkuinnostuksesta kertovat vuoden 1925 ja 1926 valtiopäivät, joiden kuluessa EP:n kynästä lähti ainakin neljä kansanopistolaitoksen tulevaisuutta palvelevaa aloitetta, Viipurin musiikkiopiston avustamisalote, alote ns kruununpuisto-kysymyksessä, määräraha-aloite Suomen Näytelmäkirjailijaliitolle, ja nykyhetken kannalta ehkä mielenkiintoisin ehdotus v.1926, että kannaksen kalastajille neuvoteltaisiin oikeus viedä tuotteitaan Neuvosto-Venäjälle – lähinnä Pietariin – myytäväksi. Etsittiin siis pääsyä suljetun rajan haitoista. Aluksi asia näyttää olleenkin myötätulessa, mutta sitten se hautautui "vihreän veran alle", nähtävästi siksi, että muutkin rannikon kalastajat aina Uttamaata myöten kipeästi kaipasivat vastaavaa etua, mikä olisi merkinnyt asian paisumista liian laajaksi.

EP:n nimissä – ei toki vain hänestä lähteneitä – olivat myöhemmin mm. maakunnallinen sähköjohto (1929), Suulajärvi-Suomenlahti -jokilinjan perkaus (1936) ja kuuden aloitteen rypäs v.1937, joiden kohteina Terijoen merikylpylän ohella olivat kaakkoisen rannikkoalueen kohteet: kalastusapajat, aallonmurtaja, venevalamat, joenperkaus ym.

Lapuan liikkeen nostaessa päätään EP ajautui maltillisemmän kokoomuksen linjoille. Tässä vaiheessa EP ja Karjalan päätoimittaja Brummer puhalsivat entistä selvemmin yhteen hiileen, ja heihin liittyi myös Kaapro Moilanen. Ilmeisesti Pekka Pennanenkin. Lehden toimitus-troikka vlt 1920 oli siis koolla, ja se "laillisuus", jota kaikki puolsivat, tuli olemaan myös uskollinen Ukko-Pekalle. Puhutaankin erityisestä viipurilaisryhmästä kokoomuksen piirissä. – Vaikka viipurilaisryhmä ei ollutkaan merkityksetön, sen katsomukset jäivät vähemmistöön puoluevaltuuskunnassa, jota Lapuan liikettä myötäilevät voimat dominoivat. Miten aidosti EP puolestaan tuomitsi tässä vaiheessa Lapuan liikkeen, on tarkemmin tutkimatta, mutta Svinhufvudin valinta presidentiksi 16.2.1931 joka tapauksessa tasapainotti tilannetta puolueen sisällä merkittävästi. Samalla talonpoikaismarssin jälkeinen muilutusten ja murhienkin kausi oli päättynyt Lapuan liikkeen ilmeiseksi tappioksi. Tilanteen lopullinen selkeytyminen kuitenkin puuttui: vuosi 1931 kului uhkaavan sisäisen kumuloitumisen merkeissä johtaakseen helmikuussa 1932 Mäntsälän kapinana tunnettuun tapahtumasarjaan, mikä entisestäänkin kiristi sisäistä tilannetta kokoomuksessa. Kun helmikuun päättyessä tilanne vielä oli kireimmillään, Sunilan hallituksesta erosi kaksi kokoomuksen ministeriä, nimittäin apulaissisäiministeri N. Solja ja sosiaaliministeri E Kilpeläinen ilmituoden siten lojaaliutensa kapinamiehille, jotka juuri olivat vaatineet hallituksen eroa. Itse asiassa suurin osa kokoomusryhmäkin

oli asian takana. Ryhmäkokouksessa 1.3. 32 vain Pekka Pennanen, Kaapro Moilanen, Antti Tulenheimo ja EP vastustivat eroa vaatien presidentin tukemista käsillä olevassa tilanteessa.

Kilpeläisen ja Soljan ero merkitsikin Svinhufvudille pahaa pulmatilannetta. Myös EP, Pennanen ja Moilanen olivat huolissaan. Varhain aamulla 2.3. he pitivät neuvoa hotelli Hospitzissa "allapäin ja pahoilla mielin", kunnes kaikki muuttui linnasta tulleen puhelinoiton myötä. EP:n oli tultava presidentin puheille.

EP itse on kertonut seuraavasti: "Kun minä siis tulin presidentin vastaanottohuoneeseen, riensin pahaa aavistamatta lausumaan meidän kolmen ilon siitä, että olin saanut tilaisuuden tulla presidentin puheille ja kerroin, että aikomuksemme oli ollutkin pyrkiä hänen luokseen. Ihmettelin hieman hänen välinpitämättömyyttään kuulla edellisen illan kokouksesta [s.o. kokoomuksen ryhmäkokouksesta]. Sensijaan hän äkkiä, ilman mitään esivalmistelua sanoi jyrkävään tyyliinsä: "Sinun on tultava Kilpeläisen tilalle." Tällaiseen olin kaikkein vähimmin valmistautunut. Hämmästyneenä pyysin ja sainkin tilaisuuden keskusteluun, jonka aikana havaitsin, että ministerien eropyyntö oli kovasti koskenut häneen. Kun yritin selittää presidentille ryhmän käsityskantoja, hän ei niistä tuntunut olevan kiinnostunut. Hän tahtoi kiireesti paikata hallitusrepeämän, ei mitään pitkiä neuvotteluja taikka muodollisuuksia. "Sisäministerin paikalle minulla on mies katsottu", hän sanoi. Yritin harata vastaan, mutta hän piti kiirettä. "Minä luotan sinuun", hän sanoi. Olimme monien vuosien aikana toimineet Karjalan Kulttuurirahaston isännistössä. Kun pyysin aikaa ilmoittaakseni ryhmälle, hän sanoi, ettei tarvitse ryhmää, riittää vain, että uusi mies saadaan kokoomuksesta. Mutta kun sanoin, että minun ainakin täytyy saada keskustella Pennasen ja Moilasan kanssa, hän antoi minulle kahden tunnin miettimisajan. – Kun riensin takaisin Hospitziin, jossa Pennanen ja Moilanen olivat kärsivällisesti odottaneet minua, kerroin kuulumiset linnasta. Olin jo paluumatkalla arvannut, mitä he minulle sanoisivat. Eihän eilisen jälkeen, jolloin me kaikin voimin olimme koettaneet pysyttää hallituksen koossa, ollut muuta tehtävää kuin myöntyä taikka etsiä toinen uhri.. Siitäkin olimme pian selvillä, että on turhaa kysyä ryhmältä "lupaa", sen luottamusta ei ole saatavissa, tiesimme sen. Jos siis joku menee hallitukseen, hän tekee sen omissa nimissään, "villinä". – Näin aprikoitiin. Tällöin Pennanen, vanhana ja kokeneena lausui: "Jos menet hallitukseen, valmistaudu siihen, että poliittinen urasi pian loppuu." Olin tämän itsekin arvannut. Mutta molemmat ystäväni vahvistivat minua siinä, että nyt ovat kysymyksessä suuremmat asiat kuin yhden nuoren miehen poliittinen karriööri. Ukko-Pekan hyväksi ei tämä "uhri" ole liikaa, arvelimme. – Mutta emmehän me olisi olleet poliitikkoja, ellemme olisi tuumineet vähän kompromissista. Jospa Ukko-Pekka saataisiin luopumaan toisesta jäljelle jääneestä sisäministeristä von Bornista, voitaisiin ehkä kokoomuksenkin eduskuntaryhmää rauhoittaa. Ja niin keksimme mielestämme hyvän tuuman, käytetään hyväksi tilaisuutta ja pyydetään Born pois.

Näine hyvineni riensin sovittuna aikana taas Ukko-Pekan luokse. Läksin etenemään varovaisesti ja esittelin keksimäämme neuvoa. Olen harvoin nähnyt Ukko-Pekan suuttuvan niin kiivaasti kuin tästä suosituksesta. Hän piti minulle pitkän luennon, kuinka välttämätöntä on, että lailliseen hallitukseen ei kosketa. Born on hyvä mies, hän sanoi. Ja kun minä mainitsin, että hyvin suurena tekijänä levottomuuksiin oli käsitys von Bornin henkilöstä, hän kimmastui, hänen äänensä värisi, kun hän sanoi: "Kaikki te jätätte minut pulaan, sinäkin." Mitäpä tähän oli sanomista. Olin nolona. Vastaansanomatta lupasin tulla illalla, joskus 23:n jälkeen valtioneuvostoon, jossa vahdinvaihdokset oli määrä suorittaa. – Noin tunti senjälkeen kun olin lähtenyt linnasta presidentti Svinhufvud piti radiossa kuuluisan puheensa, jossa hän isännän äänellä komensi Mäntsälän miehet kotiin ja sanoi henkilökohtaisesti ottavansa vastuun maan asioiden rauhoittamisesta."

Näin EP 3.3. tuli sosiaaliministeriksi Kilpeläisen paikalle ja kenr.maj. K L Oesch apul.sisäministeriksi Soljan tilalle. Oeschin tilalle tuli kuitenkin jo 14.3. Viipurin läänin maaherra Arvo Manner, EP:lle tuttu henkilö.

Tämä äkillisesti syntynyt, noin 8 kk kestänyt ministeriys merkitsi EP:n valtakunnallisen politiikan zeniittä ja nosti hänet hetkeksi julkisuuden parrasvaloihin silloisten mittojen mukaan ajateltuna. Häntä haastateltiin, häneltä pyydettiin lausuntoja. Kesällä oli tilaisuus majoittua Kesärantaan, jossa reportteri vieraili. Ja kun presidentti vieraili kannaksella, hän vietti yökauden EP:n vieraana kansanopistolla. Mitä kaikkea ministerin asema merkitsi EP:lle hänen muissa pienemmissä elämänympyröissään, on vain arvailtavissa.

Ajanjakso maaliskuusta lokakuuhun oli kuitenkin hyvin jännittynyttä aikaa huolimatta siitä, että kapinalliset palasivat koteihinsa ja Lapuan liike oli joutumassa syytettyjen penkeille. Kun Lapuan liikkeen korkeimmat taustavoimat olivat oikeudellisesti turvassa, Mäntsälän keskiasteen kapinajohtajat pantiin syytteeseen ja vankeuteen, ent. yleisesikunnan päällikkö Wallenius heidän joukossaan. Tilanne ei siis mitenkään ollut ohi. Toimintakieltoon asetettu Lapuan liike kehitteli itselleen parhaallaan jatkoa Isänmaallisen Kansanliikkeen nimellä. IKL:n perusohjelma hyväksyttiin 5.6.32 Hämeenlinnassa. – EP:n ministerikaudella jouduttiin siis alinomaa koskettelemaan Mäntsälän kapinasta syytettyjen asioita. Muuten sosiaaliministerin toimiala tänä aikana sivusi vain vähäpätöisempiä asioita.

Kapinajutun käsittely Turun hovioikeudessa alkoi 15.7. ja suuri julkisuus saatteli sen menoa. Lapualaispiirit järjestivät mielenosoituksia, vankien väkivaltaisesta vapauttamisesta huhuiliin. Syytteessä oli yhteensä 102 henkilöä. Lokakuun puolivälissä kapinajohtajat aloittivat nälkälakon, mikä johti siihen, että hallitus heti vapautti Iivari Koiviston, Paavo Susitaipaleen, Veli Byströmin ja Aarno Tavailan. Vihtori Kosola, Arvo Lindh, Walde Sario ja Kurt Wallenius jäivät edelleen vankeuteen. Kansalaiskokousten painostama hallitus vapautti 17.10. muut johtomiehet paitsi Walleniusta, joka vielä jäi jatkamaan tutkintovankeuttaan. Nyt vuorostaan sosiaaliministeri EP ja sisäministeri Manner erosivat hallituksesta ja saivat seuraajikseen Lohen ja J E Erkon (20.10.) Hallitus ei siis nytkään hajonnut, mutta antoi periksi ulkoparlamentarisille voimille vapauttamalla nyt Walleniuksenkin lääkärintodistuksen nojalla. Walleniuksen vapautuminen muodostui kansanjuhlaa Helsingin asemalla, kuten erityisesti Kosolan vapautuminen oli muodostunut Lapualla.

EP ei liene jättänyt mitään selitystä oman eronsa taustasta. Mahdollisesti hän on tuntenut turhautumista pantuaan ministeriytensä alttiiksi Walleniuksen tähden saamatta kuitenkaan mitään "palkintoa" uhrauksestaan. Kokoomus oli jo auttamatta jakaantumassa niihin, jotka liittyivät IKL:ään ja niihin, jotka olivat laillisuuslinjalla, eikä EP voinut tällä tempauksella voittaa suosiota peruspuolueessa, puhumatta siitä, että pres. Svinhufvud saattoi vuorostaan hyvinkin loukkaantua EP:n ja Mannerin erosta. Mahdollista on, että EP ja Manner katsoivat Walleniuksen "panttivankeuden" vain pahentavan tilannetta lapualaisten eduksi. Olihan kesäinen "konikapina" eli pulamiesten liikehdintä ollut myös levottomuutta lietsomassa, puhumatta rajusta menosta Saksan valtiopäivillä.

EP:n ratkaisuja tarkasteltaessa on otettava kuitenkin huomioon myös se, että kokoomuspuolue oli koko hänen ministerikautensa ajan kasvavassa ristiriidassa äärikonservatiivisen (tulevan ikl:läisen) ja ns. maltillisen ryhmittymän taistellessa hegemoniasta. Onpa nähty kriisin merkittävästi jopa lähteneen etenemään, kun EP suostui ministeriksi "Akka-Pekan" toivomuksesta. Joka tapauksessa konflikti puolueessa koko ajan paheni v:n 1932 aikana, ja vaikka maltillisten asema aluksi oli varsin vahva ja ikäänkuin voittoisa, se syyskuukausien mittaan heikkeni kääntyen maltillisten tappioksi. Saattaa siis ajatella EP:n jo tästäkin syystä halunneen erota, mihin viittaa sekin seikka,

että EP ja Ukko-Pekka olivat molemmat vielä mukana – ainakin tarkkailijoina – IKL-puolueen varhaisimmassa hahmotustilanteessa, mutta luopuivat siitä sitten.

Kokoomuspuolueen maltillinen suuntaus oli tässä vaiheessa merkittävän "viipurilainen" ja itäsuomalainen – ja myös Svinhufvud voitiin laskea siihen luumäkeläisenä ym. seikkojen nojalla. Mutta Viipurin läänissä oli äärioikeistolla myös vahvaa kannatusta, ja erityisesti Brummerin asema Karjalan päätoimittajana oli siksi hyvin tuulinen. Jopa itse Kaapro Moilanen epäili hänen luotettavuuttaan maltillisten kannalta. Kun helsinkiläisjohto (Linkomies, Pentti ym.) sai nyt hegemonian, se merkitsi EP:lle syntipukiksi joutumista jo v:n 1932 lopulla, ja hänet syrjäytettiin puolueen edustajaehdokkaudesta kesän 1933 vaaleissa. Mitä Ukko-Pekka tästä kaikesta ajatteli, on tuntematonta, mutta eräänlainen tölväys hänenkin arvovalalleen puolueessa EP:n syrjäytys oli.

"P.Jarrumiehen" eduskuntapakinat Karjalassa siis keskeytyivät yhdeksi vaalikaudeksi. V 1937 EP palasi eduskuntaan jatkaen siinä aina v:een 1950 asti. Paasikiven tulo puolueen johtoon 1934 tavallaan jo lopetti puolueen sisäisen kriisin ja kaiken yhteyden IKL:n kanssa. EP:kin tuli näin poliittisesti palaamaan ruotuun. 30-luvun jälkipuolen EP oli paitsi selvästi IKL-vastainen, myös "punamulta"-Suomeen lojaalisti suhtautuva kokoomuslainen.

Vaikka poissaolo eduskunnasta vapautti EP:n moniin muihin hyödyllisiin tehtäviin, hän sai kokea poliitikon tavanomaisia murheita, joutuen paikkakunnallaan IKL-suunnan ihmisten hampaisiin "patkulina" ja jopa maalaisliittoon päin vilkuilevana. Korpr. Paavolainen oli tähän aikaan myös skismaattisissa väleissä suojeluskunnan esikunnan kanssa.

EP yritti tehtäviensä keskellä myös pohtia ajan merkkejä yhä arvoituksellisemmassa maailmassa. Siihen häntä yllyttivät tietenkin myös veljenpoikansa kirj. Olavi Paavolaisen huomiota herättäneet arviot "Kolmannesta valtakunnasta". Jo v:n 1939 alussa (siis ennen Tshekkoslovakian miehitystä) hän kirjoittaa: "Ken on kunnellut maailmassa risteileviä

Sekä vilkas kylä että Kanneljärvi rikastuttivat opistoseutua. – Kuva upouuden kirkon tornista.

myrskyn ääniä, hän tuskin kykenee toivomaan muuta kuin, ettei sotaa vielä tänä vuonna tulisi – tai – ettei se meidän maatamme koskettaisi. Ja näinkin ajatellen hänestä tuntuu niinkuin pyytäisi liikoja." (Ns 1/39) Mutta nämä uudenvuoden aavistelut vaihtuivat EP:nkin mielessä helposti maassa yleisesti vallitsevaan luottamukseen ja optimismiin ilmapiiriin.

Ja ne kannaksen kävelykankaat... – EP ja tyttäret Katri (s. 1918) ja Helena (s. 1922) kesäisellä vaelluksella johonkin... (Kuva todennäköisesti vltta 1938)

SUURI MURROS

Talvisota seurauksineen oli totaalinen murros jokaisen karjalaisen elämässä. EP:lle se oli sitäkin suurempi, kun hän juuri oli tulossa 50 vuoden ikään, mikä yleensä merkitsee yksilölle elämäntyön ja -tehtävän täyttymisen aikaa. Nyt oli kuitenkin palattava alkuun, siten kuin ihmisten osana aina on katastrofien jälkeen. EP:n terveys ja työkyky tosin oli vielä hyvä, mutta hänen elämänsä koko pohja maakunnallisena poliitikkona ja kansansivistystyön yhtenä johtohahmona näytti tyystin hajoavan alta.

Itse evakkotapahtuma oli EP:n ja hänen perheensäkin osalta poikkeuksellisen helppo fyysisessä mielessä. Kansanedustajana EP sodan syttyessä oli Helsingissä, samoin opiskelija-tytär Katri. Vaimo Elsa ja lapset Helena ja Jaakko olivat 30.11. kaikki juuri Viipurissa. Kanneljärven kodissa oli vain koira "Palle" ja kotiapulainen asioita hoitamassa. Elsa-äiti, Helena ja Jaakko olivat muuten jo olleet ns. esi-evakossa Teuvan pitäjässä Pohjanmaalla, ja olivat palanneet sieltä vastikään koulujen jälleen avauduttua.

Siksi ei ollut ongelmaa siinä, mihin lähteä sodan nyt puhjettua. Jo 30.11. Viipurissa olleet perheen jäsenet tulivat Helsinkiin ja saivat seuraavana yönä matkustaa samassa junassa kuin eduskunta Kauhajoelle, mistä matka tietenkin jatkui naapuripitäjään Teuvalle.

Perheellä oli näin turvapaikka Teuvan tuberkuloosisairaalan ylilääkärin Ann Marie Korhosen kodissa, mutta EP joutui jakamaan sotakuukaudet eduskunnan ja muiden toimiansa kesken. Jo joulukuussa hänet nimitettiin Siirtoväen henkisen huollon palvelukseen, minkä ohella EP oli koko ajan kuumeisessa toiminnassa omien toimialojensa pirstaleiden saamiseksi hallintaan. Merkittävin tapahtuma tässä suhteessa oli Toijalassa 16–17.1. pidetty Karjalan kannaksen kuntien edustajiston kokous, jonka elimen toimesta heti sodan jälkeen perustettiin Karjalan Liitto, koko evakuoitujen väestön keskusjärjestö. Mutta Toijalassa ei vielä voitu nähdä tulevaisuutta; siellä pohdittiin kannaksen jälleenrakennusta sodan päätyttyä! – Eduskunta palasi vaivihkaa Helsinkiin jo helmikuun alussa, ja siitä pitäen EP oli pääosin siellä, kuten Katri-tytärkin eri tehtävissä.

Karjalan Liitto perustettiin Helsingissä pian Moskovan rauhan jälkeen, 20.4. Sen puheenjohtajaksi tuli Juho Hietanen ja ensimmäiseksi toiminnanjohtajaksi EP. Liitolla oli tietenkin myös hallitus, jonka muita jäseniä olivat Eeno Pusa (vpj), V. Heinikainen, Väinö Huuhtanen, Väinö Kaasalainen, Juhani Leppälä, Juho Niukkanen, Juho S. Pitkänen, Jussi Raatikainen, Tauno Tahvola, Arno Tuurna ja Helena Virkki, – siis puoluerajat ylittävä karjalaisrintama. Kesällä ja syksyllä 1940 se joutui käymään ensimmäiset suuret taistelunsa siirtoväen puolesta, ensin pika-asutuslain, sitten korvauskysymyksen parissa. Pääministeri Rytin varomaton lausuma siitä, että karjalaisilla ei olisi "oikeutta" korvauksiin juridisessa mielessä, sai tunteet kuohumaan ja takoi Karjalan Liiton taistelutahtoiseksi etujärjestöksi, joka esim. Kalevalanpäiväksi 1941 organisoii maassa noin tuhat karjalaisjuhlaa, niistä näyttävimmän Messuhalliin Helsingissä, johon Risto Rytikin – nyt presidenttinä – osallistui.

Yleinen linja karjalaisten keskuudessa talvisodan jälkeen oli, että kaikki luovutetun alueen järjestöt – siis esim. nuorisoseurat – jatkaisivat toimintaansa uusissa oloissa, kuten myös mahdollisuuksien mukaan tapahtui. Oman ongelmansa muodostivat kuitenkin esim. kansanopistot, joita oli menetetty viisi. Niiden aloittaminen uusissa oloissa näytti mahdottomalta ja olisi ollutkin sitä, ellei Kouluhallitus olisi ottanut heti kohta myönteistä kantaa niiden jatkamisen puolesta. Kesän 1940 kuluessa löytyi Kanneljärven kansanopistolle vuokrattavaksi Vihdistä vanha kartanorakennus, jonka puitteissa voitiin pitää opistoa n. 40 oppilaalle. Ensimmäinen lyhyt opistokurssi alkoi jo lokakuussa 1940.

FATA MORGANA RAUNIOILLA

Vaikka jatkosodan vuosista perustellusti puhutaan paluuna Karjalaan, olisi tämän ilmaisun käyttäminen EP:n kohdalla hiukan harhaanjohtavaa. Opiston paluu Kanneljärvelle oli sodan aikana mahdottomuus. Sehän oli palanut omien sotilaiden toimesta maan tasalle luultavimmin 3. ja 4. 12. välisenä yönä. Myös Elsa Paavolaisen ja hänen veljensä omistama talo Viipurissa oli palanut pommituksissa 17.–18.2. Vaikka siis esim. Kanneljärven väestöstä palasi kotiseudulleen jatkosodan aikana jopa 86%, saattoivat EP tai hänen perheensä jäsenet fyysisesti oleilla siellä vain kesäkuukausina, ensin palamatta jääneessä saunarakennuksessa, sitten alueelle rakennetussa pienessä valmistalossa.

Tästä huolimatta joutuu sanomaan, että EP oli "Karjalan takaisinvaltaajista" yksi innokkaimpia ja useimpien karjalaisten talonpoikien tavoin halusi loppuun asti uskoa yllättävän käänteeseen lopullisuuteen. Karjalan jälleenrakentaminen askarrutti näinä vuosina häntä jatkuvasti. Uudet piirustukset kansanopistoksi olivat tekeillä ja saatiin luonnosasteelle sodan aikana, ja se ponnistus, jonka väestö teki rakentaakseen jälleen kotiseutunsa, sai hänet – luultavasti ensimmäisenä – tarttumaan kynään uuden karjalaisen suurteon kirjaamiseksi. V:n 1944 alkupuolella hänellä oli käsikirjoitus teokseen

Perhe koolla v. 1939 (ennen talvisotaa). Vas. E.P. (49 v), Jaakko (13 v.), Katri (21 v.), Helena (17 v) ja Elsa (47 v).

"Rakentajat raunioilla", joka taittokorrektuuriksi ehtineenä joutui "hyllylle" välirauhan tultua solmituksi. Karjalan takaisinvaltaus oli varmastikin myös keskeinen tekijä siinä, että EP erosi Karjalan Liiton virastaan, jatkaaksen vain sen hallituksen jäsenenä, kansanedustajana ja kansanopistomiehenä, jotta voisi antautua tulevaisuuden rakentamiseen kotimaakunnassa. Vuoden 1942 alusta alkoi ilmestyä "Karjalan Aamu", entisen "Nuorisoseuran" jatkaja, päätoimittajanaan EP ja sihteerinä Paavo Montonen.

MENNEEN MAHTI

Se sodan näköalojen hämärtyminen, joka alkoi Stalingradin taistelun päättymisestä 30.1.43, merkitsi EP:n kohdalla yhä lujempaa luottamusta parempaan tulevaisuuteen ja ryhmittymistä maan virallisen johdon vanaveteen. Vielä kesällä 1944 hän esim. pojalleen selitti ainoaksi mahdollisuudeksi taistella maan puolesta luottamuksessa käänteisiin, joita maailmanhistoriallinen tilanne voisi tuoda mukanaan.

Siirtyminen sodasta rauhaan tapahtui EP:n ja hänen perheensä osalta jälleen yhtä helposti kuin lähtö evakkoon oli tapahtunut talvisodan alussa. Jo jatkosodan ensi vuonna EP oli vaimonsa korvausrahoilla hankkinut tilavan asunnon Helsingin keskustasta, joka tukikohta säilyi pommituksilta, ja tarjosi koko perheelle asunnon toistaiseksi. Lapset olivat varttuneet. Vanhin tytär Katri oli ollut pitkiä jaksoja sotilaskotitehtävissä rintamalla, mutta oli 1943 avioitunut, joutunut miehensä mukana Kolosjoen nikkelikaivoksille ja saanut ensimmäisen lapsensakin. Nuorempi tytär Helena oli ollut

samanlaisissa tehtävissä tultuaan ylioppilaaksi 1941. Nuorin lapsista – Jaakko – oli käynyt koulua, kirjoittanut ylioppilaaksi 1944 ja sen jälkeen joutunut sotaväkeen ja ehtinyt palvella puolisen vuotta.

Uusi historian vaihe toi kuitenkin myös suuria muutoksia EP:n elämään. Perimmältään EP:llä, kuten niin monilla karjalaisilla oli kysymys toimeentulosta. Hän tosin istui eduskunnassa, mutta kuinka kauan? Hän johti kansanopistoa Vihdissä, mutta milloin uusi ja parempi opisto tulisi rakennetuksi, ja tulisiko lainkaan, kun kilpailu oli kova ja maan sisäpoliittinen tilanne täydellisen muutoksen partaalla. Oliko karjalaisella maakuntahengellä ylipäättään tulevaisuutta?

Kanneljärven kansanopiston uusi koti syksyllä 1940 Vihdissä Vanhalan kylässä. Vuokratiloihin kuului tämän Korckmannin kartanon vanhan päärakennuksen lisäksi muitakin asumuksia. – Työ voitiin alkaa jo syksyllä 1940 n. 40 oppilaan kera. – Opiston evakkokausi täällä kesti 13 vuotta.

Voi puhua kohtalon puuttumisesta peliin. Kesällä alkoi Karjalan päätoimittajan Onni J. Brummerin terveys horjua. Hän siirtyi manan majoille 11.10. 1944. Kysymys hänen seuraajastaan käänsi katseet EP:hen, joka myös tehtävään suostui – kenties osaksi oman tulevaisuutensakin epävarmuutta ajatellen. Näin EP:stä tuli toisen kerran lehden päätoimittaja. Edellytyksistä ei ollut puutetta, EP ei ollut vain rutinoitunut kirjoittaja, vaan oli myös sisällä siirtoväen ongelmissa ja ajankohdan sisäpolitiikassa syvemmillä kuin Brummer konsanaan, jos kohta tämä saattoi kansainvälisen politiikan suhteen liikkua laajemmin sektorein. Mutta kysymys oli lisäksi Karjala-lehden perinteisestä asemasta ja roolista ei yksin karjalaisrintamasta. Olihan lehti ollut kokoomuksen tukipylväs kaakkoisosassa maata ja samalla Viipurin läänin valtalehti. Sen säilyminen "oikeissa" käsissä oli tärkeää aikana, jolloin koko itsenäisyysajan saavutukset näyttivät olevan

Opiston ympäristöt Vihdissä olivat sekä kauniita että kulturelleja. Itse Aleksis Kivi oli aikoinaan kävellyt näillä tienoilla. – Kuva vlt 1942. EP lienee kävelyllään vielä pohtinut kannakselle perustettavan uuden opiston ongelmia, niin vahva oli usko voitolliseen sotaan.

veitsen terällä. Toisaalta Karjala oli jo joutunut luovuttamaan entisiltä linjoilta. Se oli 13.9.1943 julistautunut puolueista riippumattomaksi, karjalaisia intressejä ajavaksi lehdeksi. Mutta tässäkin suhteessa EP ei edustanut mitään katkeamaa, sillä hän itse oli kaikin tavoin esim. eduskunnassa tukenut karjalaisedustajien yhteistyötä puoluerajojen yli.

Näin EP:stä tuli Karjalan päätoimittaja vuosiksi 1944–56, jotka lehdelle ja hänelle itselleen tulivat olemaan melkoinen tuskien taival. Talousvaikeuksien vuoksi lehden näet oli jo v.1952 löydettävä uusi asemapaikka, kun alamäkeä oli tilaajamäärässä koettu jo vsta 1946 lähtien. Se löytyikin Lahdesta. Mutta sopimus ja yhteistyö Lahden sanomalehtiyhtiön ja kirjapainon kanssa jäi kuitenkin vain lyhyeksi, kun lehden identiteetti joutui Lahdessa aivan vaakalaudalle. Lahdesta siirryttiin Lappeenrantaan v.1956 ja perustettiin oma kirjapaino. Mutta taloudellinen tilanne ei selkiintynyt, ennenkuin Karjalan Liitto 22.10 1958 päätti lopettaa oman järjestölehtensä ja tehdä yhteistyösopimuksen Karjala-lehden kanssa. EP oli silloin jo siirtynyt lehtiyhtiön johtokunnan puheenjohtajaksi. Päätoimittajuudesta EP oli ensi kertaa luopunut 1952, mutta palasi siihen 1954 jättääksen toimen lopullisesti v:n 1955 päättyessä. – Lehden 50-vuotispäiväksi EP sai valmiiksi teoksen "Sanomalehti Karjalan kohtaloita 1904–1954" (410s), laajimman teoksensa, joka lajinsa tavanomaisista tuotteista poiketen oli keskeisesti painottunut lehden poliittisen linjan valaisemiseen. EP:n kannalta teos oli tavallaan puolustuspuhe maailmankatsomukselle, jota lehti kautta vuosikymmenien oli edustanut.

Tiettyjen arviointiperusteiden mukaan EP:n asema yhteiskunnallisesti oli huipussaan – ministeriaikaa lukuunottamatta – 40-luvun jälkipuoliskolla. Kansanedustajana, kansanopiston johtajana, EKNS:n puheenjohtajana, Karjalan Liiton hallituksen jäsenenä, päätoimittajana ja Suomen Kansanopistoyhdistyksen esimiehenä sekä erinäisten muiden

siirtoväen organisaatioiden peräsimessä ollen EP:llä oli mitä laajin vaikutus- ja työkenttä. Voi sanoa hänen olleen perustavalla tavalla rakentamassa karjalaisten tulevaisuutta. Mutta pelkkä ansioluettelon tarkastelu antaa tässä tapauksessa helposti harhauttavan kuvan. EP:n elämäntilanne oli näinä vuosina hyvinkin pilvinen ja vastatuulinen. Kaikki ei suinkaan sujunut tavalla, jota paljon myötätuulta osakseen saanut purjehtija olisi toivonut. Uuden opiston pystyttäminen ei tahtonut sujua, tilaajien ja ilmoittajien määrä lehdessä alkoi vähetä, "karjalaisrintama" eduskunnassa alkoi rakoilla kun korvauskysymykset oli lopullisesti saatu satamaan, nuorisoseuratyön entinen pohja oli hajoamassa ja kansanopistomaailmakin oli huolestuttavien ilmiöiden keskellä tai ainakin näytti olevan.

Kokonaisvaltainen huolenaihe EP:n kohdalla oli kuitenkin myös yleinen sisäpoliittinen tilanne maassa ja porvarillisen oikeiston joutuminen syrjäytettyyn asemaan keskustan ja vasemmiston rinnalla. EP:n poliittinen menneisyys leimasi hänet nyt voimakkaasti henkilöksi, jolla oli takanaan paljon ansioita mutta vähän käyttökelpoisuutta uuden kansanrintamapolitiikan kuviossa. Vaikka selvää tutkimusta EP:n poliittisesta linjasta näinä "vaaran vuosina" ei ole käytettävissä ja vaikka hän esim. lehdessä asetti sanansa

varovasti, on silti ilmeistä, että hän järkkymättömästi mieleltään pitäytyi oppositioon ns. toisessa tasavallassa. Ainakin kerran hänen tiedetään joutuneen presidentti Paasikiven "puhelinhaukkujen" kohteeksi. Jos kohta Paasikiven "ukonilmat" olivat ohimeneviä tuokioita, oli puoluevastakohdilla pitempiaikaista vaikutusta esim. Karjalan Liiton piirissä. Kokoomuslaisuus joutui siellä väistymään paljolti maalaisliittolaisen dominanssin edessä.

Maan sisäpoliittisen elämän murrokset sävyttivät luonnollisesti myös EP:n eduskuntajäsenyyden sodanjälkeistä vaihetta, jota jatkui v:n 1950 valtiopäiviin asti. Kaukana oli se poliittinen painoarvo, joka oli leimannut kokoomuslaista kansanedustajaa sotaa edeltäneenä aikana ja vielä jatkosodankin menestysvuosien aikana. EP kuten monet muut hänen kohtalotoverinsa olivat nyt enemmän siirtoväen kuin puolueensa kansanedustajia. Toisaalta siirtoväen yhteiset intressit loivat yhteistoimintaa ja keskinäistä kilpailuakin, jossa rasite yhden miehen osalta keveni. Lämpimurtotaistelu siirtoväen korvausoikeuksista käytiin heti 1940, jatkosodan jälkeen oli kyse vanhastaan jo tuttujen asioiden uudelleen järjestämisestä – tosin uusissa oloissa. Korvaukset ja maansaanti-ongelmien ratkaisut eivät enää tarvinneet karjalaisten taistelurintamaa. Ne olivat nyt hallitusten keskeisiä ohjelmakohtia ja siirtoväen edustajia oli aina hallituksessa. Näin EP:n nimissä tehdyt aloitteet 40-luvulla jäivät vain kahdeksaan kappaleeseen eikä hän puheenvuorojen käyttäjänäkään ollut huomiota herättävä. On selvää, että väsymys eduskuntatyöhön alkoi painaa yhä useammalla rintamalla käydyn muun taistelun keskellä. – Viimeisen kerran EP osallistui kansanedustajan velvollisuuksiin 20.7.1951, jolloin v:n 50 valtiopäivät päätettiin.

Sodan jälkeinen aika oli EP:lle kaiken kaikkiaan vaikeata sopeutumisen aikaa. Entinen maakunnallinen merkkihenkilö ja poliitikko sai nöyryä uusien reaaliteettien edessä, – kohtalo, joka osin koski koko oikeistoporvarillista väestöä maassa. Mistään täydellisestä syrjäytymisestäähän ei ollut kysymys, vaikka EP esim. 1948 vaaleissa putosi – mahdollisesti jopa pudotettiin – eduskunnasta uusien vaalipiiri-järjestelyjen myötä. Mihinkään henkisen kuolleisuuden tai sisäisen terrorin tilaanhan maa ei ollut joutunut. Niin sisä- kuin maailmanpoliittinen tilanne muuttui ja kehittyi vuosi vuodelta tarjoten mahdollisuuksia kaikille. Myös EP:n aloitekykyinen ja optimistinen mieli etsi uusia väyliä vanhojen tukkeutuessa.

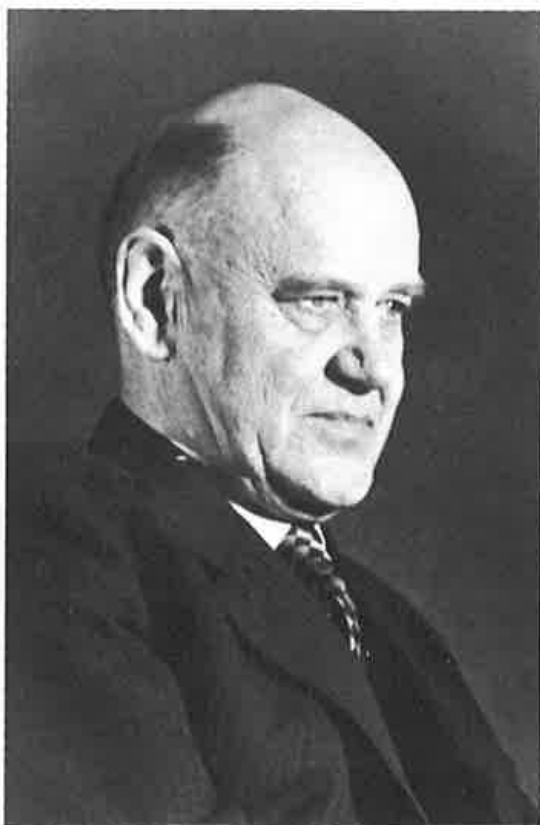
Kanneljärven kansanopisto aloitti v. 1953 Lohjan maalaiskunnassa näissä arkkite. J. Lankisen piirtämissä tiloissa kauniin Hormajärven rannalla. – Samana vuonna EP siirtyi opiston johtokunnan johtoon. Hänen seuraajakseen tuli Matti Kähäri.

Jos EP oli joutunut viettämään 50-vuotispäivänsä hyvin vaatimattomissa puitteissa, sai hän 60 v täyttäessään (17.5.50) korjata jo maallista satoa ponnisteluistaan. Hänelle suotiin kouluneuvoksen arvonimi, taiteilija Erkki Koponen ikuisti hänet kolmellekin eri kankaalle, ja Suomen Valkoisen Ruusun Komentajamerkki tuli hänen osakseen. Viipurin läänin maanviljelysseudunikin tahtoi hänet kunniajäsenekseen. Tämän kulminaatioajan yleistunnelmaa kohensi se, että Kanneljärven kansanopiston tulevaisuus oli nyt varmalla pohjalla. Kun joissakin vaiheissa oli saattanut näyttää epätietoiselta, tulisiko Kanneljärven kansanopisto lainkaan uudelleen pystytetyksi, tapahtui merkittävä edistysaskel asiassa 8.2. 1949, jolloin EP:n nimissä tehtiin määräraha-aloite rakennuslainoista eräille kansanopistoille, joista Kanneljärven kansanopisto oli yksi. Tämän aloitteen muut allekirjoittajat olivat: Pekka Kiiski, Johannes Virolainen, Arno Tuurna, Juho Pyy, Jalmari Pusa, Juhani Leppälä, Eeno Pusa, Helena Virkki, Emil Luukka, Matti Heikkilä ja Kyllikki Pohjala, – siis puoluerajojen yli koostuva henkilöryhmä, jossa vain kaksi viimeistä nimeä oli siirtoväen ulkopuolelta. Kaupunkikirja Lohjan kunnan kanssa tarvittavasta maa-alueesta oli tehty jo 2.10.1947. Myös ajatus Karjala -lehden muutosta Lahteen loi sekin silloin optimismia. EP ja ehkä koko Karjalan johtokunta odottivat entisen mahtavan kirjapainoyhtiön ylösnousemusta.

VIIMEINEN VUOSIKYMMEN

EP oli koko elämänsä ajan ollut hyvin terve. Mutta 1950-luvun myötä hän kuitenkin alkoi kärsiä angiina pectoriksesta, mikä ainakin kolme kertaa johti infarkti kohtaukseen

sairaalakäynteineen ja nitrolääkityksineen. Näin hänen peruskuntonsa ja työkykynsä asteittain laski, joskin kehityksen laskusuunta vasta vuosikymmenen lopulla oli silminnähettävää. Tämä aika näet toisaalta muodostui vielä kirjallisesti tuottoisaksi. Myös puheiden pito – eräs EP:n "leipälajeista" – pysyi täydessä hallinnassa varsin pitkään. Sattuipa niinkin, että EP vielä kuolemaansa edeltäneenä päivänä oli radiohaastattelun nauhoituksessa, mikä ohjelma siis lähetettiin vasta hänen kuolemansa jälkeen. – Todellisuudessa EP jo tällöin oli hyvin lopussa, joten vain palava innostus asiaan antoi tarvittavat voimat.

Taistelujen päätyttyä... Erkki Paavolainen 50-luvulla Aarni Erä-Eskon kuvaamana.

Viimeinen vuosikymmen eli 50-luku oli EP:n osalta omistettu lähes yksinomaan menetetyille Karjalalle ja sen muistolle. Säännöllisesti hänet nähtiin karjalaisten kesäisissä maakuntajuhlissa, useimmiten juhlapuhujana, muista pienemmistä tilaisuuksista puhumattakaan. Kenties hän oli ajankohtansa tunnevoimaisin Karjala-nostalgian tulkki ja ylläpitäjä, joka ehkä ensimmäisenä – yhdessä Karjalan Liiton hallituksen kanssa – otti esille Karjalan palauttamisen asian, – tosin aivan eri sävyssä kuin sitä käydään tätä kirjoitettaessa. Laukaiseva vaikutus tässä suhteessa oli tietenkin Porkkalan palautuksella 1955. Syksyn mittaan hän ainakin neljä kertaa omisti lehtensä pääkirjoituksen Karjalan palauttamisen asialle. Alinomaa hänen kirjoituskoneensa liuska täyttyi jostakin Karjala-tekstistä: nuoruudenmuistoina Kivennavalta, "tutkielmana" Unto Seppäsen tuotantomiljööstä, artikkelisarjana kannaksenmatkalta, historiikkina Oravan tehtailta ja kauppahuoneesta ja teoksena "Sellainen oli Karjala", joka oli tarkoitettu karjalaisnuorten opintokerhoille kertomaan menetetyn maakunnan vaiheista.

"Läpi Tampereen me marssimme vaan..." – Etelä-Karjalan Nuorisoseurojen Liiton kesäjuhlat Tampereella 1956. Eturivissä vas. Arno Tuurna, Ines Vuoristo ja Erkki Paavolainen.

Jo 1946 oli perustettu erityinen toimikunta edistämään luovutetun alueen pitäjähistorioiden kirjoitusta. EP tuli toimikunnan puheenjohtajaksi ja prof. Kauko Pirinen sen sihteeriksi. Kolmisenkymmentä niistä ehtikin ilmestyä EP:n aikana, huolimatta siitä, että suuria varoja ei ollut käytettävissä ja että kirjoittajiksi ryhtyi usein "maallikkojakin", jos kohta myös ammattimiehiä. EP:n viimeinen projekti historian alalla oli Karjalaisen elämäkerraston aikaansaaminen, mikä häneltä jäi kesken, mutta saatettiin loppuun hänen kuoltuaan.

EP:n toimelias elämä ei juuri jättänyt aikaa ns vapaa-ajan harrastuksille. Läpi koko elämän häntä viehätti korkeintaan teatterissa istuminen. Kanneljärven ajan automatkat ja kesäiset retkeilyt metsissä olivat nekin jääneet taakse. Lyhyet oleilut kylpylöissä, täyshoitoloissa tai tuttujen ihmisten kesäsijoilla saivat korvata sen, että omaa kesäpaikkaa ei ollut..

Suuri sisarusparvi, joka oli ympäröinyt nuorta EP:tä, oli vuosien mittaan harvennut, joskin näiden synnyttämä serkkuparvi oli runsaasti kosketuksissa EP:n ja Elsan vieraanvaraiseen kotiin. Omat lapsensakin EP sai pitää loppuun asti lähellä, kun kaikki pääsääntöisesti jäivät Helsinkiin avioiduttuaankin. Kukaan ei liioin suuntautunut EP:n kannalta katsoen täysin vieraalle toimialalle. Vanhimma tyttärestä tuli teatteriarvostelija ja lehtinainen, toisesta tyttärestä sosiaaliviranomainen ja pojasta opettaja ja historiantutkija.. Kuollessaan EP:llä oli kuusi lastenlasta.

EP:n siunaustilaisuus Vanhassa kirkossa 24.3.60 muodostui vaikuttavaksi järjestölippujen koristamaksi surujuhla. Vaikka vainaja oli jättänyt huomattavan jäljen sekä kansanopistolaitoksen että eduskuntatyön aikakirjoihin, korostui tässä tilaisuudessa ennen kaikkea hänen elämäntyönsä maakunnallinen paino. Hautajaiset olivat eräänlainen

karjalainen muistojuhla, ei yksin tälle miehelle, vaan myös sille kukoistavalle seudulle, joka oli menetetty.

Vainaja sai sijansa Helsingin uurnalehdossa Hietaniemessä. Vuotta myöhemmin paikalle pystytettiin Viljo Savikurjen muotoilema hautapatsas.

Erkki Paavolaisen painettuja julkaisuja ja eripainoksia:

- Sosialistiemme isänmaanpetos. 129s (1918) – Karjalan kannaksen kysymyksiä. 173s. (1921)
- Karjalan kannas – Suomen lukko 43s. (1928) – Kannaksen pakkorauha. Entisten lahjoitusmaiden yhteismetsäkysymyksen loppuvaihe. 52s. (1935) – Landskapet Karelen och dess folkhögskolor. särtr. (1941) – Rakentajat raunioilla (taittokorr.) 141s. (1944) – Kanneljärven Kansanopisto Karjalaisen kansansivistöyön tekijänä. 65.s (1949) – Niilo Liakka. särtr. (1950) – Sanomalehti Karjalan kohtaloita 1904 – 1954. 410s. (1954) – Kanneljärven Kansanopiston Vihdin vuodet 1940–1953. 58s. (1955) – Berättelsen om en karelsk folkhögskola. Erip. (1956) – Oravan tehtaant. Piirteitä 30-vuotisesta toiminnasta. 79s. (1957) – Unto Seppänen kotiseutunsa kuvaajana. Erip. (1957). – Sellainen oli Karjala. 243s. (1957) – Suomalainen kansanopisto. Erip. (1957)
- Luovutettu Karjala. Erip. (1958)

Käytettyjä lähteitä:

Erkki Paavolaisen kokoelma (Kansall. ark.)
Helsingin yliopiston keskusarkisto
Helsingin yliopiston kertomukset
Helsingin yliopiston luettelot
Kanneljärven opiston paperit (Lohja)
"Kansanopisto" -lehden vuosikerrat
Sanomalehti "Karjalan" vuosikerrat
"Karjalan Aamun" vuosikerrat
Kouluhallituksen ark. (Kansall.ark.)
"Nuorisoseura" -lehden vuosikerrat
Valtioneuvoston pöytäkirja 1932 (Kansall.ark.)
Valtiopäivien pöytä- ja asiakirjat
Viipurilaisen osakunnan arkisto (Yliopiston kirj.)

Teoksia:

Allonen, Pekka:	Kokoomuslainen konservatismi oikeiston paineissa 1932–1934. Pro gradu. Turun yliopisto 1988.
Leino-Kaukiainen,	
Pirkko - Uino, Ari:	Suomalais-kansallinen kokoomus (1994)
Leppo, Jaakko:	Viipurilaisia (1946)
Montonen, Paavo:	Kanneljärvi. Kahdeksan kylän pitäjä. (1957)